

III RIIGIKOGU

7. istungjärk. **Protokoll nr. 179 (11).**

1928.

III Riigikogu koosolek 6. novembril 1928
kell 17.

Kokku on tulnud 93 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Tõnisson**, siseminister **J. Hünerson**, välisminister **H. Rebane**, sõjaminister **N. Reek**, rahaminister **A. Teetsov**, haridusminister **A. Mõttus**, teedeminister **A. Kerem**, kaubandus- tööstusminister **J. Holberg**, põllutöominister **O. Köster**, kohtuminister **T. Kalbus**, tööhoolekandeminister **K. Soonberg**.

Päevakord:

1. Haiguse, töövõimetuse ja vanaduse vastu ning leskede ja väestelaste kindlustamise seadus — **L. Johanson'i** ettepanek.

2. Veneaegsete pensionäride toetusraha nõudmise tähtaja pikendamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

3. Ministeeriumide korralduse seaduse § 483. muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

4. Linnaomavalitsuste laenu eest vastutamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

5. Tallinna tehnikumi seadus — II lugemisel.

6. Loomataudide vastu võitlemise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

7. Katlamaksu kaotamise seadus — II lugemisel.

8. Orjapidamise kohta käiva rahvusvahelise konventsiooni kinnitamise seadus — II lugemisel.

9. Tapamajade ja liha järelevaatuse seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

10. Kriminaalseadustik — II lugemisel.

11. Asunduskapitali seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

12. Asunikude ehituslaenu seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

13. Esimese rahvusvahelise töökonverentsi poolt Washingtonis vastuvõetud tööstusettevõtetes tööaega kaheksa tunniga päevas ja neljakümnekaheksa tunniga nädalas piirava konventsiooni eelnõu kinnitamise seadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**, lõpul esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**, pärast abisekretär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 17.25 min.

1. Päevakorra Juhataja **R. Pen-**
täiendamine. **no:** Avan Riigikogu koos-
oleku.

Päevakorda võetakse nähtava enamusega **A. Kornell'i** (as) ettepanekul 1. punktiks komisjonide täiendavad valimised.

2. Teadaandmi- Sekretär **O. Li-**
ne komisjoni **gand:** Riigikogu juha-
antud seadus- tusele on esitatud ja juha-
eelnoõ kohta. tuse poolt komisjoni an-
tud järgmine seadus-
eelnõu: pornograafiliste väljaannete liikumise ja nendega kauplemise vastu võitlemise rahvusvahelise konventsiooniga ühinemise seadus — üldkomisjoni.

3. Komisjonide Nähtava ena-
täiendavad musega valitakse
valimised. se maakomisjoni
J. Fuksi asemele

J. Saar (as).

4. Haiguse, töö- **L. Johanson'i** (stp)
võimetuse ja ettepanekul ot-
vanaduse vastu sustatakse nähtava enamusega anda seaduse eelnõu sotsiaalkomisjoni.
ning leskede ja
väestelaste
kindlustamise
seadus — **L. Johanson'i** ettepanek.

5. Veneaegsete Redaktsiooni ko-
pensionäride misjoni aruandja
toetusraha **O. Gustavson**.
nõudmise täht- Seaduse lõpure-
aja pikenda- daktsioon võetakse
mise seadus — vastu nähtava ena-
redaktsioon. musega.

6. Ministeeriu- Redaktsiooni ko-
mide korrald- misjoni aruandja
duse seaduse **O. Gustavson**.
§ 483. muutmise seadus — Seaduse lõpure-
redaktsioon. daktsioon võetakse
vastu nähtava ena-
musega.

Juhataja **R. Penno**: Rahaasjanduse komisjoni aruandja rkl. Liigand'i puudumisel jääb vahele linnaomavalitsuste laenu eest vastutamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

7. Tallinna Haridus komisjoni tehnikumi seadus — II lugemisel. aruandja **Th. Tallmeister** (loeb): Tallinna tehnikumi seadus.

J. Laidoner (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meil on praegu tehnikumi seadusega arutamisel niiõelda meie tehnilise hariduse korraldamine. Loomulik, et meie koolivõrgu ja koolisüsteemi väljatöötamine on väga raske küsimus, ja veel raskem on tehnilise õppeasutuse süsteemi väljatöötamine, eraldi niisugusel maal, nagu meil, kus seni tehnilisi õppeasutusi ei ole olnud, ja need, mis on, on tekkinud täiesti juhuslikult. Selles mõttes mina isiklikult pean tervitama meie praegust haridusministrit, et ta energiliselt on asunud selle küsimuse korraldamise juurde.

Läbi vaadates Tallinna tehnikumi seadust, mis esitatud Riigikogule ja I lugemisel vastu võetud, selgub, et meil on ette nähtud tehnilise hariduse korraldamine kolme astmega. Esimene aste nõndanimetatud tööstuskoolid, teine aste — Tallinna tehnikum, kui keskkool ja kolmandaks peaks korraldatama vastav tehniline fakultet ülikooli juures. Mina ei puuduta esimest astet, sest see on välja arenenud, ja käesolev seadus ei puuduta esimest astet, küll aga puudutab teist astet ja ühes seega kolmandat, kõrgemat astet. Nüüd vaatame käesolevat Tallinna tehnikumi seadust, mis on selle head küljed ja mis on selle halvad küljed. Kõigepealt on siht üles pandud, et see õppeasutus peab andma tehnikuid, see on, mitte nõndanimeetatud diplomeeritud insenere, vaid midagi keskmist, kel ei ole inseneri õigusi ega diplomit, kuid kes siiski tehnilisi töid võivad juhatada ja läbi viia. Tehniku mõiste ei ole väga selge, sest sellele võib mitmesuguse sisu anda, aga igatahes selle õppeasutuse ülesanne on ette valmistada tehnikuid, ta peab neid ette valmistama paljudel aladel, nii et programm või eeskava on väga laialdane.

Vastu võetakse algkooli ja keskkooli haridusega, kuid siin on juba suur raskus ees. Mina ei kujuta enesele ette, et meil kuueklassilise algkooli haridusega noored inimesed on küllalt küpsed selleks, et jälgida tehnilist haridust. Kui temast peaks saama maamõõtja, siis on tingimata vaja jätkata üldist haridust. Kas on mõtet tehnilises koolis anda veel

üldharidust, kui meil on palju keskkooli õpilasi. Meie sõjakooli võeti vastu alguses vähema kui keskkooli haridusega inimesi ja anti neile siis sõjakoolis üldist haridust riigi kulul. Varsti aga tekkis niipalju keskkooli lõpetajaid ja niipalju soovijaid keskkooli haridusega, et ei ole mingit mõtet riigi kulul anda üldist õpetust.

Tallinna tehnikumiga on samasugune lugu. Nüüd võetakse tehnikumi õpilasi keskkooli haridusega. On õige, nagu kuuleme ülikooli ringkondadest, et meie keskkool on nõrk. Ja tehnikumis peab veel üldist haridust jätkama.

Tulevikus, kui keskkooli lõpetajaid liiga palju, tulevad võistluseeksamid ja eesõigus antakse loomulikult parematele keskkooli lõpetajatele. Praegu on meil juba märgata keskkooli lõpetajate üleproduktsooni.

Teine õppeasutus peab olema ülikool ja mitte „Technische Hochschule“, nagu teistes maades. Muidugi seda võib teha, miks mitte. Aga et ühes fakultedis saaks anda korralikku tehnilist haridust mitmel tehnilisel alal, vabandage, minu härrad, seda mina ei usu. Sealt tulevad siis välja inimesed teoreetilise haridusega ja võrdlemisi väikese praktikaga ja ettevalmistusega. Sest ei saa kõiki neid laiu tehnilisi harusid ühes fakultedis õpetada. Nii et meie oma ülikooli juures nii kergesti ei saa tehnilist õppeasutust asutada. Sellest tuleb üks ersats tehniline õppeasutus. Seal on ette nähtud mõned professuurid, aga neid on liiga vähe, et laialdast tehnilist haridust anda. Ja teie teate isegi, et tehniline ala on äärmiselt lai ja läheb iga aastaga ikka laiemaks. See ei vähene, vaid laieneb.

Selles mõttes mina kardan, et kui meie oma kõrgemat tehnilist haridust tahame anda ülikooli fakultedis, siis sealt tulevad välja teoreetikud, vähese praktikaga ja ettevalmistusega. Nad on küll diplomi-insenerid, mulle aga paistab, et see sõna on üldse liiga ebamäärane, mõnikord natuke naeruväärtki. Mispärast? Mis tähendab siis diplomi-insener? See ala on nii lai, et võib olla insenere, kellel on suur tehniline haridus, suur praktika, kes teevad suuri chitusi, projekteerivad elektri-jaamu, suuri sildu, j.n.e., aga on ka niisuguseid, kes vesiveskeid ehitavad, kellel aga ka samuti on tarvis head praktikat. Ja kui teil tarvis on mõnda väikest tööd teha, siis ei lähe teie nende suurte sildade ehitajate juurde, vaid otsite inimesi, kes selle väikese töö läbi viiksid. Nii et näete, et see tehniline ala on väga lai. Võiks tuua näite ohvitseride hulgast. On ohvitser, kes on keskkooli haridusega, kes on rühmaülemad, ja on ohvitser, kes on kõrgema haridusega. Meie peaksime

nimetama end siis diplomi-ohvitserideks. Mina ei kõlbaks aga, kui mind pandaks, rühma-ülemaks, mina peaksin siis juurde õppima, sest mul ei ole selleks küllalt praktikat. Pean uuesti seda hakkama õppima. Ja sinna ei nõutagi seda kõrgemat haridust. Selleks, et rühma välja õpetada, ei ole tarvis kõrgemat haridust, ei ole tarvis mitmeastast teoreetilist ettevalmistust kallistes õppeasutustes.

Umbes samasugune on ka tegevus tehnilisel alal. Võib olla, et on tarvis neid nõnda nimetatud diplomeeritud insenere, kuid neid on ikkagi vähe vaja. Palju enam on tarvis praktilise tehnilise haridusega jõude.

Nüüd võtame küsimuse — kuipalju see maksma läheb. Tingimata, kui Tallinna asutame tehnikumi, selle keskkooli, siis on tarvis vastavad ehitused, on tarvis praktilised töökoad, laboratooriumid. Nendeta läbi ei saa. (A. Sternfeldt, krst: Need on nüüdki.) Just seda ma tähendasingi, et need praegu niikuinii olemas, kuid ega see vähem ei lähe maksma, kui praegu, ja kui Tartu ülikooli juurde asutame fakulteedi, siis läheb see omakorda ka midagi maksma. Tehnilised õppeasutused, iseäranis kõrgemad õppeasutused, on äärmiselt kallid, ei saa midagi parata. Sinna peame siis kaunis hulga raha juurde andma. (Haridusminister A. Mõttus'e vahelhüüe.) Siis tuleb meil aga kahte kohta raha anda. Kui ühte kohta asutaksime keskkooli, teise aga kõrgema kooli, siis viimasele juurde tuleksid jälle kallid ehitused, laboratooriumid, töökoad ja sisseseaded. On selge, et me seda peame tegema, sest teisiti ei oleks töötamine võimalik.

Nüüd vaatame, kas ei saa seda asja kuidagi teistviisi lahendada, mingisugust fusiooni nende kahe kava vahel teha. Ütlen jällegi praegusest haridusministrist, et ta on võtnud selle küsimuse nii öelda „härja sarvepidi kinni” ja tahab seda läbi viia. See on igatahes tervitatav. Tema tahab hea süsteemi luua — tehniline haridus olgu kolmeastmeline. Selle vastu ei saa midagi öelda, kuid seda on raske viia läbi meie oludes. Nüüd katsume leida teed, kuidas seda lihtsamalt läbi viia. Võtame tehnikumi, — ma jätan jällegi esimese, algastme kõrvale — kas ei saa seda ühendada, kesk- ja kõrgemat õppeasutust? Praegu on ühendatud, kuid mitte väga hästi. Meie praegusel tehnikumil on oma head küljed — ta on noormehi tehnilisele alale ette valmistanud, ja tung sinna on kaunis suur. Kui meie tehnikumile midagi ette heita võib, siis seda, et ta natuke liiga teoreetiline on, ta võiks praktilisem olla. Peab ütleva, et suurem osa inseneridest, kes meie tehni-

kumi lõpetanud, on kohtadel, küll on aga palju diplomeeritud insenere, kellel kohta ja tööd ei ole. Aga meie tehnikumi lõpetajad on, pean veel kord tähendama, täielikult kõik kohtadele saanud, ja nendega ollakse rahul. Nad on meie oludes kohasemad, kui võibolla mõned teised, kes on kõrgema ja parema õppeasutuse lõpetanud, aga meie oludele mitte kohased. Vaadake, kas ei saaks tehnikumist teha õppeasutuse, mis valmistaks meile nii tehnikuid ja nõnda öelda praktilisi insenere. Ma tähendan veel, et tehnikumi sisseastumisel peaks kõigil keskkooli haridus olema. Sest ei saaks tehnikumis ettevalmistust anda neile, kes matemaatika algastmeid ei tea. Tähendab, vastuvõtmiseks peab olema keskkooli haridus, õppetöö võiks aga nii jagada, et selles õppeasutuses valmistatakse ette neid, kes end pühendaksid 2, 3 aastat tehnika alale, ja teine osa, kes õpiks rohkem ning neist tuleksid praktilised insenerid. Ma ei taha sellega öelda, et tehnikumi lõpetamise järele oleks kohe praktiline insener. Ei, teatud praktika peaks ikkagi olema, siis tuleks diplomi-töö ja sellega õigus diplomeeritud inseneri nime peale. Meil räägitakse, diplom ei maksa midagi. Ma saan aru, et arsti ei või näiteks lasta inimesega eksperimente teha. (Haridusminister A. Mõttus'e vahelhüüe.) Tehnik ei vastuta. Projektid kinnitab keegi muu. Ma ei ütle seda, et neile, kes tehnikumist välja tulevad, võib anda õiguse projekte kinnitada. Las töötab paar aastat, kaitseb oma diplomi-tööd ja siis on ta kindlasti tugevam, kui see insener, kes koolipingil oma diplomi-töö teinud. Nüüd tekib küsimus, missugune asutus tehnikum on. Kas on ta kõrgem õppeasutus või keskmine? Ma ütleksin, ta ei ole ei see ega teine. Keskmise õppeasutuse peab enne lõpetama ja siis saab tehnikumi. Niisuguseid tehnikume on palju, näiteks mitmed Saksamaal ja mujal. Minu arvates ei ole sugugi tarvis, et see peab tingimata olema kõrgemaks õppeasutuseks, ta võib jääda ka mitte kõrgemaks õppeasutuseks, kus ette valmistatakse tehnikuid ja praktilisi insenere. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Tuleviku-küsimuse, jätame selle oma lastele otsustada, kas sellest tehniline ülikool välja areneb, aga praegu ei ole meil jõudu sellest kõrgemat õppeasutust välja arendada, ei ole üksi rahalist jõudu, vaid puuduvad ka õppejõud. Küll peab aga tähendama, et kui meil tehnikumis leitakse õppejõud, kellel on professori õigused, siis peaks neile sama palka maksma, mis meie ülikooli professoritele maksame. (Vahelhüüe.) Öeldakse, et see läheb kalliks, aga kui meie kahel pool ette valmistame,

tehnikuid siin ja insenere Tartus, siis läheb see veel kallimaks. Kuid lubage, mulle ei paista silma, kus tahame tulevikus laevamehaanikuid ette valmistada. Meil on palju eestlasi, kes kaubalaevastikus neil kohtadel, ja neid peame kuskil ette valmistama. Neid peaks ikkagi siin ette valmistama. Aga siin on kaks õppeasutust: tehnikumi kõrgem aste ja keskmine aste. Ja kui need on ühes kohas, siis on väga palju võimalusi kokku hoida. Mõlemis peavad töökojad olema, ja need võivad ühes olla, sest ei saa muidu inseneri ette kujutada, kes töökojas pole töötanud. (V a h e l h ü e k e s k e l t.) No jah, peab pärast tegema, nõnda et ikkagi ei saa otsekohe inseneri koolist välja lasta, vaid ta peab olema töökojas töötanud. Ei ole ühtki kõrgemat tehnilist õppeasutust, kellel ei oleks oma töökoda, niisamuti peavad töökojad olema ka tehnilisel keskkoolil. Samuti võivad neil ühised laboratooriumid olla, ühine tehnikumi valitsus, ja ka hooned võivad ühised olla. See kõik annaks suure kokkuhoiu ning tuleks palju odavam. Ka Tallinna linnavalitsus, isegi linnavolikogu, on otsuseks teinud, et nad igapidi püüavad seda toetada, ja loodame, et nad seda ka teevad, sest Tallinna linnal on soovitatav, et niisugune õppeasutus siia jääks.

Ma tähendan veel, meil räägitakse, et Tallinna tehnikum on niisuguses seisukorras, et kohe peab uusi ehitusi tegema hakkama. Kuid arvan, et asi ei ole nii hull. Meie oleme kõigil aladel ruumide mõttes niisuguses seisukorras. Meie keskkoolid on ka ruumide poolest väga raskes seisukorras, kuid praegu ei ole võimalik suuremaid summasid nende olukorra parandamiseks välja anda.

Kui teie kuulate praegu õppiva noorsoo arvamist selle kohta, siis minu poole on mitmed ja mitmed pööranud küsimusega selles asjas. Alles hiljuti pöörasid keskkoolilõpetajad minu poole ja ütlesid, et nad tahavad kõrgemas tehnilises õppeasutuses õppida. No mispärast teie meile selle kinni panete tänavu, meie ei taha Tartu minna, kui sinna minna, siis juba teistele aladele. Tallinnas on hulk keskkooled, peaaegu kõige rohkem teistest linnadest, ja kui ainult keskkoolilõpetajad tehnikumi astuvad, siis ei pääse sinna algkoolilõpetajad. Tehnikumi astuda soovijad ütlevad otsekohe, et meie tahame endid pühendada tehnilisele alale, tahame omada kõrgemat haridust niipalju, kui Eestis võimalik, sest välismaal õppimiseks ei jätku meil jõudu. Muidugi võib ju vastata, minge õppige tehnikuteks, aga tänavu on kõik kohad kinni. Kui keskkoolilõpilased need kohad oma alla võtavad, siis ei saa algkoolilõpilased

sinna enam tulla. Tegelikult ei saa seda läbi viia.

Kokkuvõttes ma tähendan veel, et mulle paistab küll, et meie seda küsimust peaksime siiski veel revideerima. Praegu on arutamisel üks lüli, nimelt kesklüli, aga teine on lahtine. Kas on see oportuun, kas on see otstarbekohane, kui meie ühe asja otsustame ja teise jätame lahtiseks. Ma arvan, et kõik peaks korraga otsustama ja usun ka, et härra haridusminister on minuga ühel arvamusel. (H a r i d u s m i n i s t e r A. M õ t t u s: E i s a a k o r r a g a.) Tartus ei ole praegu veel tehnilise hariduse keskkotta ja seda sinna nii ruttu ei saa asutada, sest meil ei ole vastavaid summasid. Meie praegune tehnikum maksab umbes 20 miljonit, ja see on kõik, mis meie tehnilise hariduse peale võime anda. Ma arvan, kui meie natuke juurde paneme ja aegamööda ehitame, siis saame palju korralikumalt selle läbi viia.

Mis puutub ettevalmistusse välismaal, siis paistab mulle, et on parem, kui meie välismaale neid saadame, kes kodumaal kõik on õppinud, mis võimalik oli. Toon ühe näite sõjaväe alalt. Oli tarvis kõrgema haridusega isikuid, meie ei saanud aga akadeemiat asutada, ei olnud professoreid j.n.e. Meil asutati nõndanimetatud kõrgemad kursused. Meie sõjaväe kõrgemad kursused ei ole akadeemia. Need kursused ei vääri seda. Seal ei saa suurt teoreetilist haridust, nagu seda sai endistes Peterburi ja Berliini akadeemiatel. Need kursused on vähemad isegi kui Prantsuse praktiline akadeemia. Kuid ei saa salata, et noored ohvitserid on siin suure õppetöö teinud. Sellel asutusel, kursustel on oma suured teened meie sõjaväes. See asutus on andnud meie noortele ohvitseridele niipalju, kui seda suudame anda meie oludes, kuna nüüd neist, kes tahavad edasi õppida, komandeeritakse mõned välismaale. Muidugi viimaseid on vähe. Mõned üksikud lähevad sinna, kuna aga suurem hulk jääb kodumaa haridusega. Meie väikestes oludes on see haridus just mitte küllaldane aga, noh, ta rahuldab siiski enam-vähem neid nõudeid.

Ma kujutan, et niisamasugune on ka meie kõrgema tehnilise hariduse küsimus. Tulevikus võibolla läheb kõrgema haridusega insenere tarvis. Praegu aga ei lähe neid palju tarvis. Praegu võiks ette valmistada tehnikuid, keda ette valmistatakse tehnikumis, selles samas hoones, kus valmistatakse ette praktilisi insenere. See vist enam-vähem rahuldaks meie nõudeid ja sellega oleks see küsimus siis ka kõige odavamalt lahendatud. Ma kordan veel kord ja tähendan, et minule

paistab, kui need noored on tehnikumi lõpetanud, ei maksaks ju neile inseneriõigust veel kohe anda, laske nad töötavad mitu aastat ja siis võivad nad alles oma inseneridiplomi kaitsma tulla, ja annate siis õiguse projektide peale, kui ta on suuremaid praktilisi kogemusi saanud, vanemate inseneride juhatusel töötanud. Pärast kõike seda on teil võimalik inseneriõigust anda.

Kokkuvõttes tähendan, mulle paistab, et peaks küsimus revideerimise alla võetama. Mispärast? Ma ei julge arvata, et kõik selles arvamises on, nagu mina olen, võibolla, on enamus teises arvamises, kuid mulle paistab, et see on meil üks tähtsamatest küsimustest, nimelt tehnilise hariduse küsimust veel kord kaaluda, kas ei saaks ühes ja samas õppeasutuses tehnikuid ja praktilisi insenere ette valmistada. Kas ei ole see võimalik? Mulle paistab et on. Loomulikult peaks ta Tallinnasse töötama jääma, siin on tehnikumi idu olemas, ta on siin juba tööd teinud, siin on sellekohased inimesed. Jäetagu täiesti lahtiseks küsimus, kas see on siis kõrgem õppeasutus või mitte. Ei ole tarvis, et lõpetaja võiks öelda: ma olen kõrgema õppeasutuse lõpetanud. Mina arvan, meie ajal ei peaks diplom niisugust osa mängima nagu Venemaal. Diplomiküsimus ei tohi suurt osa mängida, tähelepanu tuleks sellele juhtida, mis inimene tegelikult võib, aga mitte sellele, mis diplomil kirjutatud. Kui meie lugupeetud haridusminister seda küsimust veel kaalub, siis võibolla tuleb ta teisele seisukohale. Mulle tuli veel täna üks tehnikumi poolt väljatöötatud uus seaduse kava, vist on ka härra haridusminister selle saanud. Neid tuleb igapäev. Mina arvan, et see küsimus tahaks siiski veel kaalumist, ja et meie korraga ei saaks alust panna meie nii öelda kõrgemale tehnilise hariduse arendamisele. Praeguse korra juures jääb see lahtiseks. Meie peaksime katsuma asja korraldada võimalikult odavamalt, kuid praeguse kava juures läheb minu arvates asi väga kalliks. Sellepärast panen ette, seaduseelnõu arutamine katkestada ja see tagasi anda komisjoni, et veel kord läbi kaalutaks, kas ei saa kesk- ja kõrgemat tehnilist haridust korraldada nii, et seda teeb üks õppeasutus. Üks ja sama asutus valmistaks ette tehnikuid, kellest öeldakse olevat puudus, ja ühes sellega valmistaks ka ette praktilisi insenere, kellest meil ka suurt küllust ei ole. Meil on küll diplomeeritud insenere kaunis palju, kuid praktilistele töödele ei ole inseneride poolt suurt pakku-mist. (Haridusminister A. Mõttus: Tegelikult ei ole praegu mingisugust vahet.) Nii et kordan veel,

panen ette küsimus veel kord läbi kaaluda selles mõttes, kas ei saaks ühes tehnilises õppeasutuses tehnikuid ja samas õppeasutuses ette valmistada ka praktilisi insenere, jättes kõrvale, kas õppeasutus on kõrgem või mitte, sest mulle paistab, et kõrgemat tehnilist õppeasutust meie praegu ellu kutsuda ei jõua, ei jõua ka välja kujundada seda tehnilist fakulteedi. Meie võime selle küll nimetada niisuguseks, ta jääb aga nominell püsima, kuid soovitavaid tagajärgi ta meile praegusel silmapilgul anda küll ei saa.

(Sekretäri kohale asub abisekretär J. Piiskar.)

Haridusminister A. Mõttus: Lugupeetud rahvasaadikud! Riigikogu on teisel lugemisel asunud arutama Tallinna tehnikumi seadust, millega tahetakse panna kindel alus tehnilise keskkariduse korraldamisele Eestis. Kuigi Riigikogu hariduskomisjon, nagu lugupeetud aruandja seletusest näha oli, ühemeelselt selle eelnõu Riigikogu pleenumile on esitanud, samuti ka Riigikogu pleenum selle eelnõu esimesel lugemisel vaidlusteta vastu võtnud, on siiski nüüd teisel lugemisel lugupeetud Riigikogu liige härra Laidoner üles tõstnud põhimõttelikud küsimused, mis nõuavad teatud lähemat selgitust. Sel puhul lubage mulle, lugupeetud rahvasaadikud, et ma mõne sõnaga peatun nende motiivide juures, mis haridusministeeriumil selle seaduseelnõu väljatöötamisel ja Vabariigi Valitsusel selle eelnõu esitamisel otsustavalt mõõduandvad olnud.

Asudes haridusministeeriumi juhtimisele olin ma kõigiti teadlik selles, et väga paljude teiste küsimuste hulgas, mis meil hariduse alal lahendamist ja korraldamist ootavad, üheks suuremaks küsimuseks on tehnilise hariduse korraldamine, mis juba paljude aastate kestel õieti teatud viisil aktuaalseks päevaküsimuseks oli kujunenud. Mulle said teatavaks kõik need mõjud ja kõrvalmõjud ühes väga mitmesuguste keerdkäikudega, mis selle küsimuse lahendamise tõsiselt päevakorrale tõstmist seni teatud määral olid pidurdanud. Sellepärast oli mulle ka täiesti selge, et enne, kui asuda selle küsimuse lahendamisele, enne, kui astuda kindlaid samme, tarvis on jõuda selgusele: 1) milline on meie seisukord praegu tehnilise hariduse alal, ja kuidas oleme varustatud tehniliste jõududega; 2) millised on meie tarvidused tehnilise hariduse alal, ja kuidas rahuldada neid tarvidusi nii, et nad kõige enam vastaksid meie nõuetele ja ühtlasi täielikult mahuksid meie majandusliikude võimaluste piiridesse. Otsides neile küsimustele vastuseid, sain järgmise pildi: 1) tehnilisi jõude,

nagu õppinud töölisi, meistreid, mehaanikuid ja teisi valmistavad meil ette tööstusekoolid ja tööstuseõpilaste-koolid, mis töötavad eriseaduste alusel. Ma nimetan neid eeskätt, sest õieti töö kvaliteet oleneb eeskätt oskustöölisest, kes oma kätega töö juures asuvad. Sellejuures ei taha ma alahinnata juhtivaid jõude, sellepärast arvan, et insenerid ja teised juhtivad jõud minule pahaks ei pane, et neid sarnases järjekorras nimetan. Tööstusekoole on meil arvult 10. Läänud aastal oli õpilaste arv seal 668, käesoleval aastal aga 15% suurem. Tööstuseõpilaste-koole on meil 7. Läänud aastal õppis seal 874 õpilast. Seal on mitmesugused osakonnad, nagu metalliosakond, puutöö-osakond, klaasitööstus j.n.e. Kõigi nende koolide lõpetajad on kiirelt teenistust leidnud ja nõudmine nende järele suurem, kui anda suudetud.

2) Tehnikute, respektiiv inseneriabiliste küsimus. Nende ettevalmistamiseks ei ole meil ühtki asutust. Tehnikuid on seni registreeritud 228 isikut. Neist on 175 isikut lõpetanud endise Tallinna raudtee tehnikakooli. Teised on lõpetanud suuremalt jaolt Veneemaal ja mujal. Eesti kool ei ole jõudnud siin lisa anda. Tallinna tehnikum, kelle ülesanne oma alamastmelt anda tehnikuid, neid andnud ei ole. Neist loomulikult lähevad kõik edasi õppima, et saada insenerideks. Nii et tehnikuid ei ole tehnikum meile andnud. (K. Korneel, rhv: Tähendab, katse äpardus!) Seda näeme pärast. Maamõõtjaid on meil praegu põllutööministeeriumi andmete järgi 150 isiku ümber, kellest jällegi ainult mõned üksikud on saanud Eestis hariduse, kuna kõik teised on saanud hariduse väljaspool Eestit. (J. Vain, stp: Maakorraldamine kestab 50 aastat, kui juurde ei tule!)

3) Insenerid on liigitatud diplom-insenerideks ja tegelikkudeks insenerideks. Esimeste, s. t. kõrgema haridusega inseneride liiki kuuluvad tehniliste ülikoolide lõpetajad ja neile vastavate spetsiaal-instituutide lõpetajad. Teise, s. t. mitte kõrgema haridusega inseneride hulka kuuluvad praeguse Tallinna tehnikumi lõpetajad. (J. Laidoner, põl: Kuidas need, kes tehnikumi Saksamaal lõpetanud?) Need on meil registreeritud tehnikutena, sellepärast, et tehnikum Saksamaal on täielik tehniline keskkool, sellepärast saame meie neid registreerida ainult tehnikutena. Saksamaal nimetatakse neid insenerideks sellepärast, et seal on kaht liiki inseneri: lihtinsenerid ja diplomeeritud insenerid. Inseneride suhtes oleme varustatud järgmiselt: meil on registreeritud üldse 352 inseneri. Üksikute alade järgi oleks vahest huvitav märkida seda, et meil on kultuuritehnika ja maamõõdu alal ainult 2 isikut kummalgi alal. Kõige rohkem

on inseneri ehituse ja teede alal, — 107, siis tulevad mitmesugused teised alad väiksemate arvudega. Lugupeetud rahvasaadikud, niisugune on õieti meil seisukord tehnilise hariduse alal ja nõnda oleme varustatud tehniliste jõududega.

Vaadates edasi ja otsides vastuseid neile küsimustele, nimelt milline on praegu tarvidus tehnilise hariduse alal, ja kuidas seda rahuldada nõnda, et see kõige rohkem meie nõuetele vastaks ja ühtlasi meie majandusevõimaluste piiridesse mahuks, selgus järgmist. Esiteks: tarvidus ja nõudmine eeskätt oskustöölise järele on suurem, kui anda suudaksime. Seda tarvidust ei saa otsekohe arvudega väljendada, aga igatahes on täiesti selge igatühele, et mida rohkem oskustöölisi, seda kasulikum tööstusele ja meie majandusele. Järelikult on selge, et seda kätte saada, on kõigiti tarvis arendada meie tööstusekoole ja neid rohkem lähemale viia tegelikkudele elunõuetele ja ühtlasi võibolla korraldada oskusõppimise võimalust väljaspool kooli. Sellega suudaksime teataval määral riigi väljaminekuid piirata.

Teiseks: raske ja päris võimatu on meie seisukord tehnikute suhtes. Ametkonnast saadud andmed tõendavad, et meie vajaksime 500 tehnikut pluss 300 maamõõtjat. Meil on aga praegu 228 tehnikut pluss 150 maamõõtjat. Seega on meil vaevalt veidi üle ühe kolmandiku sellest arvust, mida tõepoolest tarvis oleks.

Et teil oleks võimalik saada täielikku pilti, milline on sellel alal olukord, siis kannan ette paar väljavõtet meie suurema tehnilise ametkonna kirjast, mis täiesti piltlikult näitab, millises olukorras praegu viibime. Teedeministeeriumi posti-telegrahvi-telefoni peavalitsuselt kirjutatakse: „Postiametkonnas on praegu koosseisus 85 mehaanikut, 35 jaoskonna juhatajat, 3 tehnikut ja peale selle veel maakonna telegrahvi-telefonivõrgu ülemad, kellel on tehniline haridus elektrotehnika nõrga voolu alal nõutav. Telefonivõrkude arenemisega suureneb veel tähendatud isikute koosseis. Praegu nende isikute ettevalmistamiseks mingisuguseid õppeasutusi ei ole. Vastavate õppeasutuste puudusel sünnib praegu tehnilise personaali kandidaatide ettevalmistamine telefonivõrkude ja maakonna telegrahvi-telefonivõrkude juures praktika omandamise teel 6 kuu jooksul. Teoreetilised teadmised tulevad igal ühel ise juhuslikkudest raamatutest ammutada. Vastavate õppe- ja käsiraamatute puudumine raskendab väga tunduvalt omal käel teoreetiliste teadmiste omandamist ja rahuldavat äraõppimist. Selle tagajärjel on praegu tehniline personaal postiametkonnas väga nõrgalt teoreetiliselt ette valmistatud, mis end

tegeliku töö juures väga teravalt tunda annab. Teoreetilise tasapinna tõstmiseks on postipeavalitsus korraldanud ühekuulisi täienduskursusi mehaanikutele, kuid et neil kursustel olijate teoreetiline ettevalmistus süstemaatiliselt sündinud ei ole, siis on nende teoreetilised teadmised väga mitmesugused, mis kursustel töötamist raskendas ja soovitud tagajärge ei andnud.“

Vaadake, lugupeetud rahvasaadikud, sarnane on olukord ühe suurema tehnilise ametkonna alal. Aga ma läheksin veel edasi ja kannaksin teile ette väljavõtte teedeministeriumi veosakonna kirjast, kus öeldakse järgmist: „Veosakonnas on ligi 300 vedurijuhti ja üle 100 teisi ja praegu ei ole ühtki kooli, kus neid ette valmistataks. Võetakse lukusepad, kes pikemat aega tehastes töötanud, ja siis õpetatakse vedurijuhtide kõrval, kuni nad eksami annavad.“

Teie võite ise, lugupeetud rahvasaadikud, ette kujutada, mida see tähendab, kui meil isegi korralikult ettevalmistatud vedurijuhte ei ole. Kui räägitakse, et arst võib saada inimese elule hädaohlikuks, kui ta korralikult ette valmistatud ei ole, siis tema võib ikka ainult ühele inimesele korruga hädaohlikuks saada või teatud aja jooksul kümnetele, aga vedurijuht võib sadanded ja tuhanded inimesed rongidega kraavi viia. Nii et siin on vastutus suur, ja ei ole see küsimus nii lihtne.

Siis edasi — teedeministeriumi ehitusdirektsioon kirjutab järgmist: Seal on ametis 22 tehnikut ja teisi tehnilisi jõude, keda praegu korjatakse osavate tööliste hulgast, nõudes neilt eksami andmist ja osavõtmist kursustel.

Kui silmas pidada, et teedevõrk laieneb, siis seal see tarvidus veel kasvab ja on tingimata suurem. Need on illustatsioonid tehnilistest ametkondadest ... (J. Laidoner, põl: Ega see minu vastu ei ole. Mina olen kõige selle poolt.) Mina lähen nüüd edasi. Ma lähen edasi loogilise järjekindlusega, et näidata, kuhu meie välja jõuame, nii et meie näeksime, mida meil tarvis on ja mida mitte.

Nüüd ütlen ma edasi järgmist, et nende andmete põhjal, õieti selle teise kategooria suhtes vist ei tohiks olla ühtki kahtlust, et kui meie ei täha laskuda selle absurdse olukorran, kus meie välismaal hakkame ette valmistama oma tehnilise keskkharidusega jõude, siis peame looma võimalusi, et kodumaal neid ette valmistada. See on esiteks. Teiseks, inseneride suhtes on meil seisukord sootu teine. Ametkondade andmete järgi vajaksime 400 inseneri pluss tarvidused erateenistustes ja eratööstustes. Meil on registreeritud 352 inseneri. Nagu näete, lugupeetud Riigikogu

liikmed, on puudujääk õige väike ja seda puudujääki saaksime katta. (M. Martna, stp: Kas meie peame siis selle kontingendi juurde jääma?) Ei, see kahaneb, on loomulik, et iga aasta teatud arv välja langeb. (M. Martna, stp vahelhüüe.) Tarvidused kasvavad ka. Nõnda et mina ja üldse asjatundjad on sellele otsusele jõudnud, et inseneridest puudust ei oleks siis, kui asja nõnda korraldatakse, et iga aasta 15—18 inimest juurde tuleks. Eriti on, nagu nägite neist andmetest, meil tarvidus küll ühel alal otse kisendav. Meil on ainult 2 kultuurtehnika inseneri. Nõnda et meil oleks tarvis ette valmistada kultuurtehnika, samuti veel teedeministeriumi andmete kohaselt ehitustehnika ühes arvatud, teede alal inseneri.

Lugupeetud rahvasaadikud! Kas tõepoolest asi niisugune on, et sarnase väikese arvu inseneride ettevalmistamiseks on kõigiti ratsionaalne ja riiklikult seisukohalt õigustatud eriline iseseisev tehnikaülikool ellu kutsuda? Ma arvan, et seda vist mitte. Siin võib ikkagi, kui tõsiselt rääkida, juttu olla ainult kahest võimalusest. Esiteks, kas kodumaal ülepea mitte korraldada kõrgemat haridust, sest tarvidust selle järele ei ole ja sellela saaksime Eestis läbi, ilma et katastroofi tuleks, tarviduste järgi aga lasta välismaa ülikoolides õppida. See on üks võimalus. Teiseks jääb siis ainult korraldada kõrgema tehnilise hariduse saamine, aga mitte täieliku tehnilise ülikooli näol, vaid osalt Tartu ülikooli juures, ja ainult neil aladel, kus see õige hädavajalik on. Ja mida meie saaksime esialgu, ütleme 5—10 aasta jooksul, nii teha, ilma et meil praegu oleks ülikoolile midagi juurde ehitada või Jumal teab mis teha. Eel-nõu aruandja seletab muidugi lähemalt, mis eriteadlased komisjonis on ette toonud. Kuid iseenesest need oleksid kaks mõeldavat võimalust, mis meie praeguste majanduslikkude olukordade tõttu end kuidagi viisi põhjendada laseksid. Ükski muu seisukoht minu arvates ei saa praegu, kui sellest tõsiselt rääkida, hästi paika pidada.

Nüüd, võttes arvesse kõiki neid olukordi, mis meil valitsevad, kõike, mis meil on, mis puudub, ka neid soove, mis ühelt kui teiselt poolt ette kantud, oli Vabariigi Valitsusel võimalik määrata kindlaks põhimõtteid, mille järgi meil tehnilise hariduse saamist korraldada. Need põhimõtted iseenesest on väga lihtsad. Meil on selge, et meil tarvis on suuremal arvul õppinud töölisi, teiseks et tarvis on tehnikuid, respektiiv inseneride abilisi, kolmandaks on meil tarvis õige piiratud arvul kõrgema haridusega inseneri. On aga täiesti ülearune, ja kuidagi ei lase end kohaldada niisugune liik, mis on kõrgema ja keskkhariduse vahel, need on kõik

meie praegused „tegelikud insenerid“. (J. Laidoner, põl: Nad on aga kõik tööl.) Mitte see sõna „tegelik“ ei tähenda veel, et tema töö on. Meie ei ütle, et tegelik arst oleks see, kes teeb tööd. Meie tegelikud insenerid — see on õieti täiesti ebamäärane liik, kuskil riigis ei tunta tegelikke inseneri. (J. Laidoner, põl: Neid on igalpool!) Igalpool — ei ütle veel midagi. Meil ei ole aga andmeid selle kohta, ja asjatundjad ei ole seda ka öelnud, et mujal sarnane liik tehnilise haridusega isikuid oleks. Aga „tegelik insener“ — sarnast looma ei tunta mujal ilmas, ja on see mõiste ka meil ebamäärane, mispärast ülaltähendatud liigitamisel ette nähtud on ainult kolm astet päris selgete mõistetega ja kindlate ülesannetega. Need põhimõtted on olnud õieti ka haridusministeeriumile aluseks tehnilise hariduse korraldamise seaduseelnõude väljatöötamisel, ja on ka selle eelnõu aluseks, mis praegu kõne all. Minu arusaamise järgi, ma olen püüdnud kõiki arvamisi ära kuulata, mulle on märgukirju väga palju tulnud, ja asjatundjad on nõu pidanud, on lõpptulemus ikka see olnud, et meie, jättes täiesti puudutamata isegi kas või kõrgema hariduse, meie ei saa sarnase kesk-tehnikakoolita läbi. Kui see nii on, siis oleks iseenesest täiesti selge, et siin selle seaduseelnõu puhul enam põhimõtetlike vaidlusi tulla ei saaks, seda enam, et kõik need ringkonnad — tähendab Tallinna tehnikum ja Tallinna linnavalitsus — pooldavad neid põhimõtteid sel tingimusel ja eeldusel, et praegune tehnikum muudetakse tehnika ülikooliks ja juurde tuleks kesk-tehnikakool. (J. Laidoner'i, põl vahelhüüe.) Ma loen härra kindralile ette, siin on linnavalikogu seisukoht. (J. Laidoner, põl: Ega meie ei või kõiki seisukohti aktsepteerida.) Siin kõlab väga selgesti: „Inseneri tuleb ette valmistada tehnika ülikoolis, mille asukohaks on Tallinn.“ Siis edasi leiame: „... tuleks ellu kutsuda tehnika kutsekeskkool, milles leiaksid ettevalmistust tehnikud kõigil erialadel, milleid vajab meie kodumaa.“ Peab tähendama, et linn ei luba toetust kesk-tehnikakoolile, vaid tehnika ülikoolile. „Ühtlasi tegi volikogu linnavalitsusele ülesandeks esineda ettepanekuga tasuta maa-ala ja toetuse määramiseks tehnika ülikooli hoone püstitamiseks.“

Kui vaatame tehnikumi seisukohta, siis on selgesti öeldud: „Tehnikumi üliõpilaskonna üldsoov“ ... ja selle sooviga on endid solidaarseks tunnistanud ka õppejõud ..., otustagu Riigikogu kõrgemat tehnilist haridust anda Tallinnas ja selle õppeasutuse aluseks võetagu praegune tehnikum, milleks tema põhikiri ja nimi vastavalt tehnilisele ülikoolile muuta tuleksid. Sest tehnikumi senine tegut-

semine on näidanud, et ta on suutnud rea katsete järele ikkagi elulist joont tabada.“

Vaadake, nõnda on see seisukoht. Ja kõike seda arvesse võttes, mis härra kindral Laidoner ette tõi, et kas ei saaks neid mõlemaid ühendada, see on sama, mis siingi. Ja lõpptulemus on, et meie sellest ummikust muidu välja ei saa, kui peame eeskätt võtma selle küsimuse, mis kõige hädavajalikum on, ja selle resoluutselt lahendamata. Kuid ma ütlen, et neil aladel, mis meil tarvilikud, saaksime ülikoolis suuremate kuldeta läbi.

Ma olen tehnilises küsimuses sama vähe asjatundja, kui Teie, härra kindral, aga need eksperdid ja asjatundjad, kes komisjonis olid, on kõik ühemeelselt tunnustanud, et ei ole mõeldav, et tehnikumi kesk- ja kõrgem kool võiksid ühe katuse all töötada. See on täiesti võimatu, see on nonsens. Meie ei saa võimatute asjade üle vaielda. Ma ei võta endale julgust tõendada, kas see nõnda on või mitte, sest asjatundjad, eksperdid, peaksid seda paremini teadma.

Seda kõike arvesse võttes asun seisukohal, — see on ka Vabariigi Valitsuse seisukoht — et ei ole ühtki põhjust selle eelnõu arutamist katkestada või seda läbivaatamiselt kõrvaldada, vaid see on niivõrt küps, et seda tuleb otsustada, muidu meie edasi ei saa.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Laidoner'ilt on ettepanek:

„Teen ettepaneku, katkestada Tallinna tehnikumi seaduseelnõu arutamine ja anda käesolev seaduseelnõu tagasi hariduskomisjoni, paluda komisjoni veel kord kaaluda, kas ei oleks võimalik meie keskmist ja kõrgemat tehnilist haridust ühes ja samas õppeasutuses, Tallinna tehnikumis, korraldada.“

Selle korra kohta esitatud ettepaneku puhul võivad kodukorra järgi kaks poolt ja kaks vastu sõna saada. (Vahelhüüded. J. Lattik, krst: Palun sõna!) Kas Teie soovite korra kohta? (J. Lattik, krst: Ei, järjekorras.) Enne tuleb ettepanek hääletamisele. (Pahemalt poolt: Aga siis enam järjekorras selle kohta sõna ei saa.) Kui rkl. Laidoner'i ettepanek vastu võetakse, siis muidugi järjekorras enam sõna ei saa.

Rkl. Laidoner on ajutiselt oma ettepaneku tagasi võtnud.

J. Lattik (krst): Väga austatud Riigikogu liikmed! Tehnilise hariduse ümberkorraldamise küsimus on meil niisama vana, kui vana on meil tehnilise hariduse korraldus. 10 aasta eest astusid asjasthuvitatud mehed Tallinnas tehniliseks seltsiks kokku ja leidsid,

et meil on meie hariduslikus olemises suur puudus, nimelt puudub tehniline osa. Gümnaasiumid, realkoolid ja ülikool olid meil olemas, tehnilist osa aga ei olnud, ja eelpool nimetatud mehed panid selle tõttu aluse praegusele Tallinna tehnikumile. Neil oli selge, et kui meie tehnilist haridust tahame korraldada, peab see olema tehniline keskkool, missugune aga nimelt, see ei olnud selge. Kui täna on esitatud üks seaduseelnõu, mis on nimetatud Tallinna tehnikumi seaduseks, siis ei ole see midagi muud, kui endise korra jalule seadmine ja uue nime andmine sellele vanale tehnikumile.

Sellest algsihist on praegune tehnikum katunud mööda minna ja on tahtnud olla midagi muud. Meie kitsastes oludes on seal väga palju muudatusi läbi viidud, katsekoda on juurde tõmmatud, suurendatud laboratooriume j.n.e. Tehnikumi juhtijate silme ees on seisnud tehniline akadeemia. Kui praegu on esitatud seaduseelnõu tehnikumi kohta, siis on tahetud öelda, et tehnikum jääks endistesse piiridesse, tähendab neisse piiridesse, mis temal algusest peale olnud. Kui aga tahavad õppijad neist piiridest välja minna, siis on see selge tunnistus, et neil tarvidus on kõrgema hariduse järele. Siin ei ole mingisugust sundi, vaid on tarvidus. Meil ei ole võimalik ülikoolis omandada diplomiga inseneri kutset, ja seda puudust on püüdnud tehnikum lahendada. Kes vähegi tuttav Tallinna tehnikumi oludega, see teab, kui kitsastes ruumides ja laboratooriumides seal töötatakse, kuipalju seal üldse raskusi. Joonistusesaal on väike, ja noormehed teevad poolpimedas tööd. See on algelisematest tarvidustest, et Eesti riik ei ei saa mööda tehnilisest akadeemiast. Seda puudust tunneme alati ja igal teisel juhtumisel tõstame selle küsimuse üles. Aga kuhu viia see kõrgem tehniline haridus, kas Tartu või Tallinna? Kui ette tuuakse, et Tallinna linn selle poolt on, et tehnikum siia jääks, siis, lugupeetud Riigikogu liikmed, iga linn on selle poolt, et kõrgem õppeasutus sinna tuleks. See linn, kes seda ei sooviks, talitaks oma huvide vastaselt. Linnad on huvitatud sellest, et kõrgem õppeasutus sinna tuleks, sest õppeasutusse tuleb palju inimesi kokku, toovad linna raha. See on loomulik nõudmine ja selle vastu ei vaidleks ükski linn.

Nüüd tekib küsimus, kas on meil jõudu kaht akadeemiat pidada — üht siin ja teist Tartus? Mina pean aga siin härra kindral Laidoner'ile vastu vaidlema, et tema poolt etteodud sihtidega ja plaanidega mingil tingimusel nõus ei ole. Härra kindral Laidoner arvas, mis tehniline kool see küll on, kuhu tulevad algkooli lõpetajad? Pean ütleva, meie

algkooli lõpetajad on matemaatikas küllalt ette valmistatud. Selle matemaatika pagasiga, millega nad algkoolist tulevad, võivad nad küll tehnikuteks hakata, võivad isegi geodeesiat, maamõõtmist õppida. (J. Laidoner, põl: Geodeesiat õppida algkooli matemaatikaga!) Jah muidugi, niivõrt, kui temal tarvis on tegeliku elu jaoks. Seda eelmatemaatikat on algkooli lõpetajal selleks küllalt. On ju ikka öeldud, et meie praegustes algkoolides matemaatika programm liiga suur on. Seda on küll veidi kärbitud, kuid see on küll suur veel praegugi, ja sellest matemaatikast on küllalt tehnikumi astumiseks. (M. Martna, stp: Kas teie otsustate teoloogi seisukohast?) Mina ei otsusta siin teoloogi seisukohast, vaid selle järgi, mis asjatundjad sellest arvavad, kes paremini matemaatikat tunnevad. Kuid ma võin ka teoloogi seisukohast otsustada, sest olen siiski ka matemaatikat vast paremini ja rohkem õppinud, kui mõni teine.

Sisult ei tarvitse see sugugi koolile õnnetuks olla, kui algkooli lõpetajad lähevad uude asutatavasse tehnilisse gümnaasiumi. Mis puutub sellesse, et kõrgemat tehnilist haridust üle viia Tartusse, vähemalt üht osakonda, kas matemaatika fakulteedi või mõne teise fakulteedi juurde, või jälle iseseisva osakonnana, siis on see ainuke õige tee. Tuuakse ette põhjendused, et ülikoolis olla liiga palju teooriat. Ei võivat sinna viia tehnilist haridust. Härrad rahvasaadikud, pean ütleva, meil on tõesti hirm teooria ees. Kuid kui vaatleme neid inimesi, kes teoreetiliselt haritud, siis pean ütleva, et meil peaks palju rohkem olema teooriat, rohkem süvenemist. Kultuurriigid, kus inimesed tehniliselt kasvatatud, ei põlga teooriat. Praegustes Inglismaa gümnaasiumides õpitakse 5—6 tundi nädalas Kreeka ja ladina keelt. Neist koolidest läheb suurem protsent inimesi insenerideks ehkki nad tegelikult on ladina ja Kreeka kultuurilma tundma õppinud. Meie aga kardame seda, meil on hirm teooria ees. Kui meie aga hakkame inimesi ainult praktiliselt õpetama, siis on arusaadav, et sellest praktikast ei või midagi välja tulla, kui inimesel ei ole algharidust. Meil on suur hulk inimesi, kes on lõpetanud vana klassilise keskkooli ja omandatud teadmised ka tegelikus elus on läbi viinud mitte sugugi halvemini kui need, kes ei ole õppinud midagi klassilisest ilmast. Kui meie nimelt selle peale välja läheme, et meil on ainult inimesi vaja, tegelikke inimesi, praktilisi j.n.e., siis tulevad koolidest õige pealiskaudsed inimesed, kellel isegi algteadmised tegelikust elust puuduvad. Ma käsitaksin küsimust ümberpöörduvalt: kui tähendatud osakond Tartu ülikooli juurde läheb, siis võib ta tervendavalt mõjuda Tartu ülikoo-

lile, ta toob praktilisi asju lähemale. Kui meie vana ülikooli juurde viia tehniline osakond — ma ei usu, et see osakond võõraslapsena sinna jääb. Ümberpöörduvalt — ülikool annab oma paremad jõud: seal on hulk professoreid, kes tehnilise fakulteedi aineid õpetada võivad. Ma olen omal ajal seal olnud ja tean selgesti: seal on ruumi ühe ja teise asja jaoks, ja kollitamine väga suurte kuludega on asjatu. (M. Martna, stp vahelhüüe.) Ma ei ütle, et seal ruumi oleks küllalt, aga et sinna üle viia üht fakulteedi, selleks on esialgselt ruumi küll. Seal on olemas matemaatika-füüsika osakond, on olemas professorid. Siin aga sarnast asutust looma hakata on 10 korda kallim, ja meie ei ole nii rikkad, et kaht akadeemiat saaksime ülal pidada.

Lätlased on ka ühendanud Riia politehnikumiga humanitaar-osakonnad. Sellega ei ole politehnikum sugugi kaotanud.

Ühe katuse alla viies kõiki teaduslikke osakondi, võib see ainult üliõpilaste peale tervendavalt ja kasvatavalt mõjuda. Üks täiendab teist, üks õpetab teist, saavad seal kokku selt-sides, korporatsioonid ja asutustes, kus nad tegevad. See antagonism, mis omal ajal oli Vene ülikoolides ja akadeemiates Peeterburis, kaob kindlasti. Inimesed saavad ülikoolis tuttavaks, ja pärast tegelikus elus puutuvad samad isikud kokku. Arst, insener, jurist, kohtunik saades kokku tunnevad üksteist, on ühes kohas õppinud. (M. Martna, stp: Aga „viroonlased“ jäävad ikka.) Mis teil nende vastu on? (M. Martna, stp: Mul pole nende vastu midagi.) Ma ei ole viroonlane. (M. Martna, stp: Ega Teie ei tarvitse veel olla. Kõneldakse sellest, kui vägevast ja iseseisvast korporatsioonist.) Võibolla on nad väga vägevad ja iseseisvad, sest kõik noored inimesed on seda. Ma peaksin tähendama, et kui härra kindral Laidoner'i ettepanek läbi läheks, jätaksime oma tehnilise hariduse korraldamisse sügava augu, midagi ei ole sinna asemele panna. See on nagu haige hammas, mis suhu jääb ja valu teeb. Siis jääb püsima praegune tehnikum ja püüab end välja arendada politehnikumiks, nagu ta seda ise ei eita. Nad ei salga seda, vaid ütlevad, neil on tung selleks. Nii jääb õppeasutus, kellel ei ole õieti nime, kuhu lähevad noored üliõpilased. Härra Laidoner pani ette, jätta lahtiseks küsimus, mis õppeasutus see on, kas kõrgem või keskkool. Seda ei tohi teha. Härra kindral, kui Teie sõjaväes kasutate ära kõik inimesed, siis kindlasti ei võida Teie kõiki lahinguid ainult partisanidega, vaid partisanidega võite võita üksikuid lahinguid, ja inimesed tehnikumis on minu arvates ka partisanid omaette. Kui on sõjaväes tarvis kind-

laid lahinguplaane, siis tuuakse kindralstaabi ohvitser, kes selle kokku seab. Kui on tehnika alal tarvis eriteadlast-inseneri, siis tulevad nad tehnilisest fakulteedist. Kui on tarvis näiteks silda ehitada, siis peab insener teinekord ligi aasta plaani kallal mõtlema, kuidas seda silda ehitada. Meie ei saa oma tehnilist haridust niisugusele pinnale viia, eeskujul võttes Ameerikast või Inglismaalt. Meie oleme ikkagi terve oma olemise aja elanud külj-külje kõrval suure Vene naabriga, ning oleme temalt palju õppinud, mitte ainult halba, vaid ka head. Meie peame temaga ka edaspidi kontakti pidama. Venemaal pandi küllalt rõhku põhjalikule kõrgemale tehnilisele haridusele. Nii akadeemilist haridust nõudma õppisime osalt just Vene koolist. Kui midagi ehitatakse praegu, siis aetakse läbi nende inseneridega, kes varem ajal oma hariduse omanud Vene koolis. Mõtlemata õpetatakse vähe. Kas tahetakse õpetada ahvi-moodi kätte mingisuguse masina ehitamine, aga ega niimoodi ei saa tehnilist haridust edendada.

Kui Tartu asutame kaks osakonda, siis võib ikkagi kindel olla, et sealt tulevad välja teadmistega inimesed, ja see läheb palju odavamaks kui Tallinnas. Ma ei saa täpseid kalkulatsioone ette tuua, mul ei ole sellekohaseid andmeid käepärast, kuid see on kindel, et kui need osakonnad Tartu asutame, siis see tingimata palju odavam tuleb. (J. Laidoner, põl: Kas Teie siis tõesti usute, et ühes fakulteedis saab nii laialdast ala kui tehnika ette valmistada?) Mina usun seda kindlasti. Ma ütleksin veel edasi: meil on, ma ei tea millest, vist rahva ideoloogiast tingitud, et igäiks tahab oma lapsele anda ikkagi täieliku hariduse. Kas see on teatud rahvuslik uhkus või mis, aga keegi ei taha jääda poole peale seisma. Kui me vaatame kõrgema haridusega inimesi, missuguste raskustega nad hariduse lõpule on viinud, ja kui keegi seda teha ei saanud, siis luges ta ennast kõige õnnetumaks inimeseks, kes lõppsihti kätte ei saanud. Mina mäletan haridusministri ajast, kuidas võitlus oli käimas inseneride ja diplom-inseneride vahel, mis kõik ära ei tehtud, kõiksugu katseid, et omandada diplom-inseneri kutset. Inimesed olid valmis diplomi pärast aastad otsa võitlema. Samuti sõjaväes on kindralid ja staabi-ohvitserid ikka oma teadmisi täiendanud.

Kujutame endale ette, et suur hulk inimesi tungib tehnikumi, lõpetab keskkooli, ja neilt on võimalus võetud lõpusõna öelda oma hariduse kohta. Kui öeldakse, et diplomil ei ole tegelikus elus tähtsust, siis pean tähendama, et diplomil on isegi väga suur tähtsus. Inimesele, kes hästi on lõpetanud, on antud

võimalus minna elus edasi, võib omada väärilise koha, selle peale ei või vaadata kui loorberite peale, vaid inimene, kes on hästi lõpetanud, ja kui ta on läinud välismaale, võib ta kõrgemat haridust täiendada. Meie teame väga hästi, kuidas tegelikult elus insenerid omavahel võistlevad. Igatahes on põhjendatud kõrgema tehnilise hariduse andmine. Alguses töötatakse raskustega, pärast võtab ta aga positsiooni, ja inimestele võimaldatakse tehnilisel alal haridus lõpule viia. Seda peab võimalik olema kodumaal teha, ja mulle paistab, et ainuke õige ja otstarbekohane võimalus oleks seda teha Tartus — viia tehnika üliõpilased sinna, ja neile tee kätte näidata. Mina ei tee muudugi siin illusioone, et neil kõik valmis on, aga need inimesed, kes hakkavad midagi looma, teevad seda kõige paremini, sest asuniku kõigesuurem rõõm ei ole, kui maja valmis on, ta kõige suurem rõõm on ehitamine. Inimesed sagedasti väsivad enne, kui maja valmis saab, aga nende rõõm oli loomine.

Kui Tartus hakatakse tehnilist osakonda looma, siis rakendavad inimesed kõik oma jõu ja oskuse selleks, et seda paremini korraldada. Neil põhjustel kõnelen kindlasti seaduseelnõu tagasilükkamise vastu, vaid seda tuleb arutada. Mina ei ütle, et see ideaalne on, kuid siin võib teha parandusi.

Lõpetan sellega, et ma kindlasti pooldan tehnilise hariduse korraldamist sarnasel kujul, et jätame tehnikakooli Tallinna, mis annab võimalusi inimestele, kes lõpetavad algkooli, õppida tehnikuteks, ja inseneride osakond viia Tartu, kusjuures noorsool jääks võimalus täiendada oma haridust välismaal, et jõuda sihile, mida nad tahavad kätte saada. Kodumaal peab olema võimalus saada ka kõrgemat tehnilist haridust.

J. Laidoner (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma vabandan, et veel kord sõna võtan selles küsimuses, aga mulle paistab, et see küsimus on niivõrt tähtis, et ka sel korral, kui minu ettepanek peaks läbi kukkuma, mina siiski olen oma ülesande täitnud, et olen asja ka teisest küljest valgustanud, kui minu lugupeetud eelkõnelejad. Ma pean tunnistama, et mul on raske nendega vaielda, mõlemad minu lugupeetud eelkõnelejad on head kõnemehed, mina seda ei ole, nemad mõlemad on kõiksugu asju ette toonud, iseäranis viimane, isegi asunikkude majapidamist. Mina küll arvan, et ükski asunik oma maja inseneriga ei ehita, tema ehitab ise. Ja ka tema majaplaane ei tee kõrgema haridusega insenerid, vaid praktikaga inimesed peavad neid tegema.

Aga vaatame veel mõnda küsimust, mis siin lugupeetud eelkõnelejate poolt on üles

tõstetud. Mina tunnistan enese solidaarseks selles, et niisugune tehnikute ettevalmistamine on tarvilik, millele ma ka oma esimeses kõnes erilist rõhku panin. Seda peab tegema, selle vastu ma ei vaidle, et niisugune õppeasutus siin Tallinnas peab olema. Ta võib ka mujal olla, aga kõige otstarbekohasem oleks siiski siin. Mina tähendasin, et kui sinna võetakse sisse ka algkooli haridusega isikuid, siis see kaua ikkagi nii ei püsi, sest meil on niipalju keskkooli lõpetajaid, et needki sinna ära ei mahu. Ja tehnikumis peab ikkagi algkooli haridusega isikutele üldharidust juurde andma, aga sealjuures on tehniline õppeasutus palju kallim kui gümnaasium. Mina usun küll, et kõik sisseastuda tahtjad keskkooli lõpetajate hulgastki sinna ei mahu, ja et nende vahel tulebki veel eksame korraldada.

Nii et mina ei vaidle selle tehnikute termi vastu. Meile on öeldud, et meil tuleb ette valmistada insenere kuni 20 inimest aastas. Tehnikum on andnud seni — haridusministril olid vist selle kohta andmed — 50 inseneri. (Haridusminister A. Mõttus: 39.) Nõnda, et ka tehnikum ei ole jõudnud neid niipalju anda. Mina tähendan ainult sellele, kas ei oleks otstarbekohane need kaks õppeasutust ühendada. Ma ei ole aga ühe sõnagagi seda puudutanud või sellest rääkinud, et Tartu ülikool kui niisugune on liiga teoreetiline. Ma olen alati ülikooli kaitsnud, ja meie auväärt vanas ülikoolis on niisuguseid fakulteete olemas, mis ei ole kuulsad ainult meil, vaid ka väljaspool oma teadusliku nivoo poolest, ning ei ole vastu vaielnud, et teoreetiline haridus on liigne. Ma ise olen saanud sõjalise suure teoreetilise hariduse ja ei ole kunagi kahetse- nud, et niipalju aega selleks kulutatud. Teine küsimus, miks meil võimalik ei ole oma tehnikutele suurt haridust anda, on see, et meil raha ei ole ega õppejõude selleks, et meil välja kujuneks tehniline Hochschule, ja selleks väljakujunemine võtaks liiga palju aega. See ei oleks ka võimalik mitte ainult sellepärast, et raha ei ole, vaid nagu ma juba tähendasin, ka õppejõudude puudusel. Kuid praegu on otstarbekohane nõnda korraldada, ütleme a priori: Tallinna tehnikum ja Tallinn meile insenere ette ei valmista, vaid viime Tartusse, ning seal peame tegema ühe tehnilise akadeemia. Minu arvamise järgi — ma ei ole küll suur asjatundja, aga seadusandluses on see traagika, et mitteasjatundjad peavad asjatundjate asju otsustama — ei ole otstarbekohane seda ala ühe fakulteedi peale laiendada, sest kerge elektrotehnika ja raudbetooni ehituse alal ei ole midagi ühist. Nii et siin on hirmus palju alasid ja sellepärast ei ole üks fakultet otstarbekohane, vaid peame palju laiemale

alusele viima. Kuid võime siiski selle juurde jääda, Tallinna tehnikumi juurde —, et anname võimaluse ühele osale noortele meestele ette valmistada insenerideks. Meil öeldakse, et diplomit ei saavat, aga siis saadakse. Et ka need on siin saanud diplomi, kui nad tehnikumi on lõpetanud, nimelt tema kõrgema osa, ja kui siis veel olnud on praktiliste tööde peal, siis anname neile diplomi, kui nad seda tahavad. Nii ei saa meie öelda, et diplomit ei saaks, kes seda tahab, ja sellepärast ei leia mina, et siin midagi katki oleks. Väga hea ju oleks, kui meie saaksime hea teoreetilise hariduse anda ka oma inseneridele, kuid see on meil võimata läbi viia, ja sellepärast oleks praktilisem, kui meie saaksime selle tehnilise õppeasutuse juures, mis Tallinna jääb, ka inseneride ette valmistada. Mis aga nüüd välja tuleb? Praegu minu lugupeetud eelkõneleja härra Lattik tähendas, et meil on tung hariduse järele. Tingimata on tung. Meil on haridusele niivõrt suur tung, et tekib üleproduktioon mõnel alal, eriti neil aladel, mis Tartu ülikool produtseerib. Kuid mis teha? Ei saa ju panna haridust seisma, ei saa muuta rahva mentaliteeti. Ja praegu on meil suur tung ka tehnilise kõrgema hariduse järele. Kui meie nüüd ütleme, et arstiteaduse, jurisprudentsi alal saaks edasi õppida, aga tehnilise hariduse alal paneksime ettevalmistuse seisma, siis on see ometi imelik. Kuid et meie kõrgema tehnilise hariduse saamise seisma peame panema, nii sain mina aru, sest Tartu ülikooli juures ei ole meil veel vastavat fakulteedi, Tallinnas kaotame tehnikumi kõrgema osa, ja noormehed, kes tahavad tehnilisel alal edasi õppida, ei saa. Kas see on siis kord? Mina leian, et see ei ole õige. Tähendati, et ülikooli juures võib ka tehniline fakulteed ruttu kuulsaks saada, võib seda kiiresti heasse korda viia. Toodi ette näiteid Riist. Siin peab ütleva, et Riia politehnikum oli kuulus enne ja on ka praegu kuulus tehnilisel alal. Kuid humanitaar-alal ei saa Riia ülikooli võrrelda Tartu ülikooliga, ka lätlased ise teavad seda. Kuid ma toon teisi näiteid. Meil Tartus on vanad fakulteedid, kõigi nende vastu ei saa öelda midagi. Aga on uued fakulteedid, ja kui küsida neid õppejõude ise, siis ütlevad nad isegi, et need fakulteedid on nõrgad. Peab ütleva, et ei ole kerge uue fakulteedi või osakonna loomine ka vana kuulsalt õppeasutuse juurde.

Kõike seda kokku võttes paistab mulle, et kui meie selle seaduse nõnda vastu võtame, nagu see esitatud, et meie seda õige ruttu ümber tegema hakkame. Ma arvan, et võtame vastu natuke eluvõõra seaduse, mille mõne aja pärast ümber teeme. Sellepärast oleks loomulik, et meie seda seaduseelnõu veel kord kaalume,

sest mõni nädal ajakaotust ei tee midagi, aga ärge unustage, et kui oleme midagi korraldanud ja noored inimesed sisse võtnud, mille juures aga üks osa noori ei saa astuda õppeasutusse, kus nad kõrgemat tehnilist haridust tahaksid, see ei ole minu arvates otstarbekohane. Igatahes peaks täiesti selge olema, et kui meie Tartu ülikooli juurde üle viime tehnilise fakulteedi, siis peab seda korruga otsustama. Näiteks minu rühm on selle vastu, ja küsitav on, kas see Riigikogus läbi läheb, siis oleme ühe õppeasutuse lõhkunud, aga uut pole asemele andnud, selles mõttes olgu juba mõlemad seaduseelnõud korruga vastu võetud. (Vahelhüüe haridusminister A. Mõttus'e poolt.) Aga, lugupeetud haridusminister, kuhu lähevad noormehed, kes peavad kõrgemat tehnilist haridust saama? (Haridusminister A. Mõttus: Kui Riigikogu seda seaduseelnõu vastu ei võta, siis peab ta teid näitama, mis teha.) Siis jätame praegu selle küsimuse, et korruga neid otsustame, aga mitte nii, et otsustame enne ühe ja pärast näeme, mis teisega saab. See ei ole minu arvates otstarbekohane ja sellepärast jään oma ettepaneku juurde.

M. Laarman (põl) (fakt. märk.): Faktilise märkusena tahtsin tähendada, et mõnesugused vastolud paistavad olema haridusministri seletuste ja haridusministeeriumi esindaja seletuste vahel, millised hariduskomisjonis esile toodud. Kõigepealt tähendas haridusminister, et tehnilisel alal ei ole saadud uusi jõude, aga hariduskomisjonis tähendas haridusministeeriumi esindaja härra Ney, et tehnikum väga heade tagajärgedega olevat töötanud ja et seal valmistatud diplomitööd olevat õige kenad. Peale selle tähendati, et kõik tehnikumi õpilased olevat kodumaal tööd ja ametit leidnud, kuna selle vastu ette toodi, et diplomeeritud inseneridest suur hulk olevat pidanud tööpuudusel välismaale rändama.

Teiseks härra haridusminister tähendas, et meil läheb vaja 400 inseneri, meil olevat aga 352, ja selles mõttes olevat vaja asutada Tartu ülikooli juures tehniline teaduskond. Jällegi seletati haridusministeeriumi esindaja poolt hariduskomisjonis, et meil praegu välismaal õppivat 100 — 150 noormeest inseneriks ja lõpetavat lähemal ajal oma stuudiumi.

Kolmandaks tahtsin tähendada, et see ei ole täpne, kui haridusminister ütleb, et tehnikumi seadus olevat komisjonis ühel häälel vastu võetud ja sellele ei olevat vastu vaieldud. (Haridusminister A. Mõttus: Ei mitte! Riigikogus võeti tehnikumi seadus I lugemisel

vaidlusteta vastu.) Ma vabandan, ma sain nii aru, et hariduskomisjonis võeti see vaidlusteta vastu. Pean ütleva, et komisjonis võeti käesolev seaduseelnõu vastu ühel häälel, aga tehti tähendusi selle kohta, et tarvilik oleks suurem ettevalmistus õpilaste seas, kes tehnikumi astuvad. Nimelt tähendati asjatundjate poolt, et maamõõtjad vististi läbi ei saa algkooli eelharidusega tehnikumi tulles, ja neil läheks tingimata tarvis pikem kursus, kui nad tahavad lõpetada maamõõdu osakonna tehnikumis.

Neljandaks öeldi siin, et see reform ei nõudvat kuigi suuri kulusid. Hariduskomisjonis arvati teisiti. Ma vaatasin praegu neid märkusi, mis sel alal tehtud, ja leidsin, et Tartu ülikooli juures tulevad suured ehitused ette võtta. Nimelt Aia tänava ääres tahetakse maja ümber ehitada. Samuti tuleks Tallinnas hoonete ehitamiseks suuri kulusid kanda. Nii seletati hariduskomisjonis.

J. Laidoner (põl) (fakt. märk.): Lugupeetud härra haridusminister tähendas, et seadus võeti I lugemisel vaidlusteta vastu, et keegi ei ole selle vastu veel vaieldud. (Haridusminister A. Mõttus: Härra kindral, Teid ei olnud I lugemisel siin.) Mina just tahtsin, et seaduseelnõu I lugemisel vastu võetakse. Mina ei ole põhimõttelikult seaduse vastu. Nüüd tõin ette ainult mõned küsimused, millega päriselt nõus ei saa olla.

Aruandja Th. Tallmeister (lõpusõna): Hariduskomisjoni ettepaneku vastu on kõnelenud ainult härra kindral Laidoner. Selle kaitseks on sõna võtnud härra haridusminister ja rkl. härra Lattik õige energiliselt, millega minu ülesanne on kergemaks tehtud. Teeksin ainult paar märkust. Komisjonis on õieti kõiki neid küsimusi kaalutud, millele härra kindral Laidoner tähelepanu juhtis. On väga mitmesuguseid eksperte koosolekust osa võtma kutsutud. On suures enamuses leitud, et need raskused mingiks takistuseks olla ei saaks käesoleva seaduse vastuvõtmiseks niisugusel kujul, nagu ta esitatud. Mõned üksikud asjad, millele härra kindral Laidoner tähelepanu juhtis, olen üles tähendanud. Kõigepealt olla algkooli haridusest vähe ja vist saaks tulevikus keskkooli haridusega inimesi sinna tungima. Selle kohta olid tõepoolest mõned komisjoni liikmed arvamusel, et suurem haridus vast tarvis on, kuid teiselt poolt juhtiti tähelepanu, et tehnikumi seadus on nõnda kokku seatud, et kaks esimest aastat on seal mõeldud üldhariduse täiendamiseks,

ja kuna ta mõeldud kesk õppeasutusena ja ei tüüri mingisuguse kõrgema matemaatika poole, kus ettevalmistust peaks olema põhjalik, võib algharidusega leppida.

Mis puutub kõrgemasse tehnilisse haridusse Tartu ülikooli juures, siis tuleb see lähemal ajal kõne alla, kuna hariduskomisjon ei ole lõplikult veel vastavat seaduseelnõu esitanud, ja sellepärast ei ole selkorral põhjust põhjalikult selle küsimuse juures peatuda. Niipalju ütlesin, et kui härra kindral Laidoner seda ette tõi, et sarnane olukord, kus kõrgemat tehnilist haridust antakse ülikooli juures, ei ole otstarbekohane, et seal liiga teoreetiliselt ette valmistatakse, siis sain mina kõigi ekspertide seletustest, kes komisjoni koosolekust osa võtsid, teise mulje. Seal juhtiti ka sellele tähelepanu, et näiteks Anglo-Saksi ilmas üldse ei tunta teist korraldust kui ainult seda, et tehnilist kõrgemat haridust antakse ülikooli juures. Inglismaal ja Ameerikas näiteks ei ole ühtki iseseisvat politehnikumi, vaid tehnilist haridust antakse tehnilistes teaduskondades ülikooli juures. (Vahelhüüe.) Need riigid on ka sada korda suuremad, kui meie oma, ja meie elunõuded on palju väiksemad. Meil kavatsetakse tehniline osakond ellu kutsuda väiksel viisil, et anda ettevalmistust neile, keda meil hädapärast tarvis. Prantsusmaal on viimasel ajal ka läbi viidud niisugune korraldus, et kõrgemaid tehnilisi õppeasutusi ühendatakse ülikooliga, ja on leitud, et see otstarbekohane on. Ka Läti ülikooli esindajad on seletanud — vähemalt nende isikute üteluste järgi, kes komisjonis seletusi andsid —, et Lätis ühendamine olevat väga hästi välja tulnud ja häid tagajärgi andnud ja otse teevad meile sarnase ettepaneku, ühendus läbi viia. Nad seda kuidagi õnnetuks sammuks pidada ei saa. Mis puutub sellesse, et sarnane ümberkorraldamine väga palju maksma läheb, — nagu härra Laidoner tähendas — vähemalt sama palju, kui praegu tehnikumi peale läheb, siis sain mina komisjonis antud seletustest hoopis teise mulje. Ja see on arusaadav. Meil on Tallinnas peale tehnikumi ka tehniline keskkool, nõndanimetatud tehniline gümnaasium. See likvideeritakse. Ühelt poolt tehnika osakonna avamine väiksemal kujul ja teiselt poolt tehnilise gümnaasiumi kaotamine tähendab suurt kulude kokkuhoidu aga mitte kulude suurendamist, nagu härra kindral Laidoner seda rõhutada tahtis.

Ülikooli juures saaksid aga kord-korral need ümberkorraldused läbi viidud. Meile öeldi näiteks, et kui tulevaks õppeaastaks asi liikuma pannakse, siis ei ole selleks tarvis rohkem kui üks kuni kaks professuuri ametisse

panna, ja asi võib liikuma hakata, sest esimesel õppeaastal on õpetus üldlaadi, kus üliõpilased kuulavad filosoofilisi aineid, ja need on juba meil olemas, kuna teine ümberkorraldamine sünniks siis juba nelja kuni viie aasta jooksul. Ja see ei maksaks kaugeltki nõnda palju, kui maksaks iseseisva tehnika-ülikooli ellukutsumine Tallinnas.

Siis küsis härra kindral Laidoner, mis tuleb nendega teha, kes Tallinna tehnikumis õpivad. (J. Laidoner, põl: Mis nendega teha, kes tahavad kõrgemat tehnilist haridust saada, kes lõpetavad keskkooli?) Ja kui nüüd see teine seadus, mis Tartu ülikooli juurde osakonna tahab asutada, lähemal ajal Riigikogus ette tuleb, ja Riigikogu selle vastu võtab, siis avaneb võimalus ka neil, kes keskkoolist tulevad, sinna astuda. Kuid meie räägime sellest mõne nädala pärast ja näeme siis, kuidas see asi selgub, ja kuidas Riigikogu sellele vaatab. Praegust Tallinna tehnikumi ei lõpetata päevapealt ära, vaid tulevast aastast peale enam uusi õpilasi vastu ei võeta, ning uute vastuvõtmine sünniks siis, kui Riigikogu peaks selle eelnõu ülikooli kohta vastu võtma, ülikooli juures. Nõnda et see ei tohiks raskusi teha neile, kes seal õppida tahavad. Siinsed õpilased saavad oma õppimise lõpule viia, ja uued juba täiendavad oma haridust Tartu ülikoolis.

Ettepanek, anda seaduseelnõu tagasi hariduskomisjoni, on küll täiesti üleaarne. Hariduskomisjon on seda seadust väga põhjalikult kaalunud, igasuguseid eksperte arutamiseks osa võtma kutsunud, ja mina arvan, et uus kaalumine vaevalt midagi uut asjasse tuua võib. Olen kindel, et hariduskomisjon pärast teistkordset kaalumist ikkagi sama eelnõuga Riigikogu ette tuleb, ja sellepärast jään komisjoni nimel selle ettepaneku juurde, et sama seaduseelnõuga Riigikogus edasi minna.

Juhataja R. Penno: Häälendamisele tuleb rkl. Laidoner'i korra kohta tehtud ettepanek. (Hääletakse.) Poolt on 34 häält, vastu — 28, seega on ettepanek vastuvõetud.

Vaheaeg kl. 19.15 min. — kl. 19.40 min.

Juhataja R. Penno: Riigikogu asub vahelejäädud päevakorra-punkti arutamisele.

8. Linnaomavalitsuste laenu eest vastutamisest Rahaasjanduse komisjoni aruandja **O. Liigand:**

mise seadus — Riigikogu ülesandel linnade laenule riigikassa tagatise andmise küsimust teist korda arutades leidis rahaasjanduse komisjoni enamus: esiteks, et ülesanded, mille jaoks linnad laenu teha soovivad, on produktiivsed ja üldises kokkuvõttes end täiesti tasuvad. Teiseks leiti, et linnade majanduslik seisukord on küllalt kindel, et protsentide tasumist ja kapitali tagasimaksmist kindlustada, nii et selle tagasimaksmist riigikassast ei tarvitse karta. Üksikutes paragrahvides on ka ette nähtud kindlustused, et linnad ise protsendid ja kapitalid tasuvad. Linnade laenud teevad välja praegu umbes 10% nendest realiseeritavatest varandustest ja laenu juurde tegemise järele teeksid linnade laenud välja nende varandustest umbes 25%.

Kolmandaks leidis rahaasjanduse komisjon, et riigi tagatis tarvilik on peaaesjalikult just selleks, et linnadele võimaldada laenu tegemisel sobivamaid laenu tingimusi läbi viia.

Edasi leiti, et riigi maksubilanss linnadele laenu tegemist ka välislaenu kujul lubab. Riigi maksubilanss ei ole nii halvas seisukorras, et ta linnade laenu tegemisel riigile suuremaid raskusi võiks teha.

Peale selle selgus rahaasjanduse komisjonis, et riiklikult seisukohalt soovitatav oleks, et linnade laenu tegemine sünniks ühiselt, ühtlaste tingimustega ja riigi kontrolli all.

Peale selle selgus, et riigi tagatise andmisega linnade laenu tegemisel ei sünniks ülekohut ka maale, kes seni võrdlemisi hoopis rohkem riiklikku toetust on tarvitanud ja saanud laenu kujul kui linnad. Kuna seni põllumajandusele on antud riigikassast ja riigi pankadest laenu välja kogusummas umbes 30 miljonit krooni, on linnad seni saanud laenude kujul umbes 4.731.000 krooni. Siin on võrdlev vahe umbes nagu 6—7 ühe vastu. Samuti ei ole õigus, kui kõneldakse, et linnad oma produktiooniga välisvaluutat sisse ei too, ja nagu tooks välisvaluutat sisse põllumajandus üksi. Rahaasjanduse komisjonis näidati statistika büroo andmete põhjal sellele, et meie väljaveost, mis välja teeb näiteks 1927. a. üle 10 miljardi senti, linnade peale langeb üle 1/3 osa. Nii näiteks 1927. a. langes riigi üldisest väljaveost linnade peale 10 1/2 miljardi väljaveo üldsumma juures, 3 1/2 miljardit senti.

Kõiki neid asjaolusid arvesse võttes otustas rahaasjanduse komisjon käesoleva seaduseelnõu Riigikogule uuesti esitada vastuvõtmiseks, tehes eelnõus ainult mõned parandused, mis on järgmised: 1) jäeti laenukasutamise kavast välja linnade seniste laenude tasumine Eesti pangale, mis välja teeb

ligi 3 miljonit krooni, ja tunnustati soovitavaks, et laen tehtaks mitte ainult tarvilikkude, vaid üksi hädatarvilikkude ülesannete läbiviimiseks, mispärast võimalik leiti olevat laenukasutamise kavas mõningaid kärpimisi teha, ja neil arvestamistel vähendati laenu kogusummat, mis varem oli ette nähtud 15 miljonit krooni, 11½ miljoni krooni peale.

Muudeti käesolevat eelnõu veel selles mõttes, et linnade poolt riigikassa tagatisel tehtavat laenu võib realiseerida kas täielikult või osaliselt, nii välis- kui ka siselaenuna, nii kuidas linnad ja Vabariigi Valitsus seda otstarbekohasemaks peavad. Sellelt seisukohalt on muudetud niihästi seaduseelnõu pealkirja, kui ka üksikute paragrahvide redaktsiooni, ja kõneldakse neis mitte üksi välislaenust, vaid laenust üldse, või välis- ja siselaenust.

Peale selle on rahaasjanduse komisjoni esimeses ettepanekus § 4. kohta esitatud variant, mille järgi Tallinna linnavalitsus saadavast laenust vähemalt 3 miljonit krooni peab tarvitama elukorterite ehitamiseks. See paragrahv esineb ka praeguses ettepanekus variandina. Variandi pooldajate motiivid on toodud rahaasjanduse komisjoni esimeses ettepanekus, kuna vastuolijate motiivina võiks märkida linnade liidu esindaja seletust rahaasjanduse komisjonis, et § 4. variandis tähendatud tingimusel Tallinna linn laenu vaevalt kasutada saaks, arvesse võttes seda, et elumajadesse mahutatava kapitali tasuvuse väike, mille tõttu laenu üldine kasutoovuse protsent Tallinna linna kohta võib langeda alla laenukapitali kustutamise ja intresside tasumise protsendi, ja see teeks laenutegemise Tallinna linnale raskeks.

Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku,

käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

J. Lehtman (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Linnaomavalitsuste laenu eest vastutamise seadus oli juba kord Riigikogu pleenumis ja saadeti tagasi rahaasjanduse komisjoni. Rahaasjanduse komisjon on seda küsimust uuesti kaalunud ja on otsustanud, et linnaomavalitsuste laenu eest vastutamise seadus tuleb siiski vastu võtta, ja on sellekohase ettepanekuga esinenud.

Need väited, mis aruandja ette tõi, et maksubilansi seisukohast võime seda laenu omavalitsustele lubada teha, ja riik võib vastutuse oma kanda võtta, leidsid käsitamist rahaasjanduse komisjonis. Ei või öelda, et rahaasjanduse komisjonis jõuti üksmeelsele arvamisele selles

asjas. Juhiti tähelepanu sellele, et meie siiski ei või linnadele lubada teha nii suurt laenu.

Seda küsimust maksubilansi seisukohast tahan ma praegusel korral veidi valgustada. Meie võlgnesime välismaale 1. aprillil 1928. a. järgmised summad: Briti valitsusele tootlusvõlga — 4.442.578 krooni, siis Briti valitsusele sõjavõlga 16.532.402 kr. Ameerikale sõjavõlga — 58.805.248 kr., Rootsile — 943.768 kr., Briti valitsusele raudteematerjali eest — 18.000.000 kr. Raha- ja pangareformi laenu Kr. 27.516.576.—.

Kokku üle 110.000.000 krooni. Nende võlgade eest tuleb meil iga aasta maksta 4,17 miljonit krooni välisvaluutas protsente ja kustutust. Kui arvame, et osa sellest summast saame tagasi nendest kapitalidest, mis meil seisavad välismaade pankades, — see summa, mis seal seisab, on võrdlemisi kaunis suur, — siis see summa oleks 1.000.000 krooni aastas. Nii et aastas tuleb meil praeguse välislaenu eest välismaale anda 3,17 miljonit krooni. See oleks käesoleval aastal. See summa aga suureneb aastast aastalt. Meie teame, et meie laenud said fundeeritud, ja esimestel aastatel olid võrdlemisi väiksed summad maksta. Need summad kasvavad, mida lähemale jõuab laenu tasumise tähtaeg. 1933. aastal ei oleks meil enam 4,17 miljonit krooni vaid 5,10 miljonit krooni aastas protsenti maksta. Kui meie laenu analüüsime hakkame, siis näeme, et otsekohest mõju meie maksubilansile avaldab Rootsi põllumajanduslik krediit. See laen läks otsekohe põllumajandusele. Seal aitab ta otsekohe meie väljavedu tõsta, sest ta tõstab põllumajanduse produktiiviteeti. Rootsi laen on aga neist laenudest kõige väiksem. Väikse summana meie maksubilansi tulukuse juures võib ka arvesse tulla raudteematerjali võlg. See omalt kohalt aitab kaasa meie väljaveole. Kuid see raudtee, mille rööbaste ostmiseks meie selle võla kasutasime, ei anna meile siiski niipalju tulu, kui lootsime, ja just väljaveo suhtes. Sest materjalid, mida see raudtee veab, läksid enne veetud mööda Pärnu, nüüd lähevad suuremalt osalt raudtee kaudu.

Siis raha- ja panga-reformi laen. See on iseenesest produktiivne laen, kuid seniajani ei ole see laen veel nii paigutatud, kui kavatsus oli. See laen ei ole meile veel uusi rahasid sisse toonud, mis meie tööstusesse oleksid võinud minna. Meie teame, et Eesti pangas, kes meie tööstust ja põllumajandust finantseerib, on laenude summa vähenenud. Laenude summa oli 7. jaanuaril 1928. aastal 29,39 miljonit krooni, 7. oktoobril 1928. aastal aga 26,49 miljonit krooni. Sellega oli see kapital, mis rahvuslikus majanduseelus uusi väärtusi looks, seal kahanenud ja mitte kas-

vanud. Tõsi küll, meie oleme pikalaenu panga kaudu välja andnud ümmarguselt 6.000.000 krooni, kuid ka see summa ei ole tulnud välismaalt, vaid need summad on olnud riigil juba enne, kui välislaenu tegema hakati. Nii et see panga ja rahareformi laen ei ole veel niisugust mõju meie majanduseelul avaldanud, et ta oleks suutnud kuidagi viisi aktiivselt meie maksubilansile mõjuda. Meie maksubilansil sellest laenust veel mingisugust kasu ei ole.

Mis puutub sõjalaenudesse Ameerikalt ja Britilt, siis on need lihtsalt konsumeerimise laenud, ja niisugused laenud ei saa aktiivselt mõjutada meie maksubilanssi.

Linnad nõuavad nüüd laenu 11,5 miljonit krooni. Rõõmustaval kombel on see summa rahaasjanduse komisjonis vähenenud, ja võib-olla, et siin pleenumis arutusel olles veelgi väheneb. See summa läheks peajasjalikult nende ehituste peale, mis kodumaal kavatsedud teha. Otseteed välisvaluutat tuleks siin välja anda umbes 3 miljoni sendi ümber, tähendab selle eest tuleks osta sisseseadeid trammiliinile, veevärgile ja veel teistele asutustele. Järele jääks 8,5 miljonit krooni, mis kodumaal töö sisse läheks, mitte välisvaluutas, vaid Eesti markades, see summa tuleks Eesti pangatähtedes meie raha ringvoolu.

See linnade laen koormaks meie maksubilanssi aastas 0,74 miljoni krooni võrra. Täpset summat ei tea öelda, sest meie ei tea, missugusel kujul seda laenu realiseerida saab, mitme protsendiga ja missuguse väljalaske kursiga. Peale selle avaldaks linnade laen veel ka kaudset mõju meie maksubilansile, sest need ehitused, trammid, veevärgid j.n.e. nõuavad iga aasta oma remonteerimiseks ja täiendamiseks väljast sissetoodud masinaid, mis meilt omakorda valuutat välja viivad. Nii et kogu linnade laenu juures tuleks iga aasta välisvaluutat välja anda ümmarguselt 0,94 miljoni krooni eest. Peale selle linnade laenu on meil veel tegemisel riigikassa 6% laen, mis on nominaalsummas kavatsedud 10 miljoni krooni suuruses. Selle saame meie tikustrustilt. See laen omakorda suurendab meie võlakoorimat tunduvalt. Kuigi meie kavatseme need summad raudteede ehitamiseks ära kasutada, siiski ei lähe need niisugusesse tööstusse, mis otsekohe välisvaluutat annaks.

Kui meie nüüd kokku võtame, saaksime järgmise pildi: negatiivsetel otstarvetel tuleb meil maksta otsekoheste aastamaksudena praeguste võlgade eest 5,10 miljonit krooni, kaudsel teel läheb 0,09 miljonit krooni, sellega kokku 5,19 miljonit krooni välja. Linnade laen otsekohele annaks 0,74 miljonit krooni

ja kaudselt — 0,20 miljonit krooni, seega 0,94 miljonit krooni, ja riigikassa 6% võlakirjade laen annaks negatiivselt aastamaksuna 0,70 miljonit krooni otsekohele ja 0,50 miljonit krooni kaudselt, seega kokku 1,20 miljonit krooni. Kogu maksubilansi koormamine välislaenu peale aastas oleks 7,28 miljonit krooni.

Meie maksubilanss on seniajani aktiivne olnud. Eriti suur oli tema aktiivsus viimasel aastal, see on 1927. a. Kuidas selle aktiivsusega lugu on, selle kohta on mitmed asjatundjad öelnud, et see maksubilanss väga optimistlikult on kokku seatud ja niisuguseid summasid sisse võetud, mis ei kuuluks sinna. Kui oletada, et statistika keskbüroo poolt kokku seatud aruanne oleks õige, ja kui võtame kolme viimase aasta keskmise maksubilansi, siis annaks maksubilanss meile aastas 4,84 miljonit krooni aktiivsust. Välisvõlad nõuavad meilt 7,28 miljonit krooni aastas. Niisuguste välisvõlgade tõttu muutuks meie maksubilanss passiivseks aastas 2,44 miljonit krooni. Peale selle tuleb märkida, et Eesti panga bilanss näitab, et meie valuutatagavarad ei suurene, vaid vähenevad. Panga valuutatagavarad olid 31. jaanuaril 1927. a. 47,13 miljonit, 15. oktoobril 1928. a. 36,5 miljonit krooni, seega langenud 5,08 miljonit krooni või 12,3% võrra. Igal sügisel on näha olnud, et välisvaluuta tagavarad suurenevad, tänava aasta seda suurenemist näha ei ole. Meie näeme, et välisvaluuta oli juulikuus 37,49 miljonit, augustis 36,93 miljonit, septembris 36,99 miljonit, oktoobris 36,5 miljonit krooni. See pilt näitab selgesti, et tänava aasta meil mingisugust aktiivset maksubilanssi oodata ei ole. Meie teame, meie maksubilanss seisib aktiivsema peajasjalikult meie väliskaubanduse ülejääkide tõttu. Tänavu aasta on pilt selles suhtes õige kurb. Esimese $\frac{3}{4}$ aasta eest on tänava väljaveo ülekaal 1,57 miljonit krooni, möödunud aastal sel ajal oli 4,57 miljonit krooni, seega tänava 3 miljonit krooni vähem, kui eelmisel aastal. Need tundemärgid näitavad küllalt selgesti, et meil niiviisi ei ole võimalik oma maksubilanssi uute laenudega enam koormata. Enne tulevad kõik vanad laenud otstarbekohaselt ära kasutada ja ainult siis uute laenude tegemisele üle minna. Meie seisame elukalliduse tõusu ees. Elukallidus tõuseb kord-korralt, mis toob enesega kaasa suurema kaupade sisseveo, ja see mõjub halvavalt väliskaubandusele ja sellega ka maksubilansile. Nii et seisukord halveneb kord-korralt. Meil ei ole mingit põhjust seda maksubilanssi uute võlgade tegemisega koormata. Neil põhjustel hääletame meie linnaomavalitsuste laenu eest vastutamise seaduse vastu.

A. Jürman (põl): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Välislaenu asjas uuesti sõna võttes pean ma siiski endise eitava seisukoha juurde jääma. Komisjonis on väike parandus tehtud: välislaenu kogusummat on vähendatud. Enne oli meil 15 miljonit krooni, nüüd pannakse ette 11,5 miljonit krooni. Selle suure summa juures see väike vähendus ei anna veel mingisugust mõõduandvat summat, mis lubaks seda küsimust teisiti käsitada, kui algusest peale on käsitatud. Algusest peale ma võtsin küsimuse üles meie maksubilansi seisukohalt, ja kahjuks ei ole seni kuskilt, ei Riigikogu liikmete poolt komisjonis ega siin, ei Vabariigi Valitsuse esindajate poolt ette toodud midagi nende andmete vastu, mis kõnelevad, et meie maksubilanss praeguses seisukorras ei luba uut välislaenu teha. Teie võite rääkida, kui kasulik on ehitada linnades uulitsaid, veevärki, elektrijaama, haigemaju, üürikortereid ja kanalisatsiooni — kõik see on väga ilus. See oleks väga ilus ja vist keegi ei räägiks selle vastu, kui teie seda raha võiksite anda siseriigist, siis meie näeme, et rahval on kogutud kapitali, et ta võib niisuguste mõnususete peale summasid välja anda. Aga niipea, kui teie lähete välislaenu tegema, tõuseb teine küsimus üles: kuidas maksate välislaenu, missugusest allikast võtate raha laenu tasumiseks? Nende küsimuste peale ei ole ükski vastust andnud. Aga teie ei saa sellest küsimusest mööda, kuna sellest oleneb meie raha kurss. Kui teie maksubilansi viite tasakaalust välja, siis ei ole mingit alust rahakurssi hoida.

Ja sellest seisukohast välja minnes, nimelt riiklikust majanduse seisukohast, ei või välislaenu toetada. Võtame arvud meie väljaveo ja sisseveo kohta ja vaatame, mis need kõnelevad.

Kui vaatame, missugused ained moodustavad väliskaubanduse, siis ei või öelda, et siin võiks loota suurt tõusu. (L. Johanson, stp: Kas Teie kuulute valitsusse?) Minul on õigus küsimusi ette panna niihästi valitsusele, kui ka Riigikogu liikmetele, kes seda seadust toetavad. Ja sellelt seisukohalt ei anna vastust ükski.

Kui lähemalt vaadata alasid ja missugused on need alad, kust saame välisvaluutat ja mis moodustavad väliskaubanduse aktiivsuse, siis näeme, et see on põllumajanduse osa.

Peale põllumajanduse osa on $\frac{1}{3}$ ümber töötatud aineid. Ja kui seda viimast vaadata, siis on need mitte puhtal kujul ümber töötatud, vaid osa on meie lina või mets ümber töötatud kujul.

Ja kui vaatame edasi väljaveost toiduainete ala, mis enesest moodustab $\frac{1}{3}$ kogu välja-

veost, siis ei näe enam siin suurt tõusu. Kui on suurenemine võimalik, siis on loomulik, et see on võimalik õige väiksel määral, ja seda neil aastatel, mis loomulikud aastad.

Kui meie vaatame tooresainete väljavedu, mis moodustab teise kolmandiku meie väljaveost, — lina ja metsamaterjalid — siis ei ole neil aladel suurenemist märgata. Meie ei saa metsa viimse võimaluseni maha raiuda. Võib-olla, saaksime metsaalal suurenemist võimaldada sel teel, et meie raiume metsa mõne aasta ette maha. Aga järgnevatel aastatel ei ole meil enam metsa, mida raiuda.

Meile jääb järele kolmas kolmandik väljaveost, see on valmis ja poolvalmis ained. Siin on esimesel kohal tekstiilained. Jälle kuuleme, et sel alal ei ole mingisugust võimalust suurenemiseks, vaid ümberpöörduvalt. Teised riigid püüavad endid nii kõrgete tollidega kaitsta, et raskeks läheb leida riike, kuhu võiksime oma tekstiilsaadusi veel suuremal määral välja vedada. (A. Jõeääre, stp vahelhüüe.) Kui kaitse on nii suur, et ei suuda välja vedada, siis otsitakse teisi abinõusid.

Niisama on paber. Kas on sel alal tõusu? Juhuslikud suured müügid on, aga need võivad kaduda niipea, kui Venemaa enam paberit ei telli. Teie ei leia ühtki ala, kus oleks suuremat tõusu, suuremat väljavedu märgata vürreldes eelmise aastaga. Ja kui nii on, millega põhjendate uute välislaenude tegemist? (J. Voiman, stp: Kui kirjutatakse 300—400 miljonit korstnasse, kuidas sellegalugu on?) Nõudke sisse, kes selle vastu on. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kes selle välja andis?) Ega meie välja ei andnud. (Segased vahelhüüded pahemalt poolt. — L. Johanson, stp: Homme algab Harju panga protsess. Küll näete, et tühja läheb.)

Edasi on mõõduandev meie välisvaluuta tagavara, ja kui välisvaluuta tagavaru vaadata, mul on andmed käepärast, siis ei näita see tõusu. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) See on niisamuti, kui sissetulekut ei ole. (M. Martna, stp vahelhüüe.) Aga siis öeldakse ometi laenu üles. (M. Martna, stp; Meie ei taha neid.) Meie ka ei taha, hääletame maha.

Kui eelmised laenuid kuidagi olid põhjendatud, on siiski teatud piir olemas, missugusest enam üle minna ei saa, ja ma arvan, et praegu peaks piir olema, enam igatahes ei või lubada. Meil on väljaminekuid, mis eelmiste laenude tasumiseks ulatuvad 800 miljonini. See ei luba uuesti välislaene teha, ja sellepärast ei saa meie rühm teisiti, (M. Martna, stp: Teil on kaks ringkonda.) kui peab selle esitatud seaduseelnõu vastu

olema. (A. Jõeäär, stp: Ja valitsus tehku sellest oma järeldused.)

L. Johanson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelnõu, mille vastu kaks mõjuvõimsamat valitsuse erakonda vaidlevad, ei ole mõne Riigikogu liikme eraalgatus, vaid on Vabariigi Valitsuse poolt esitatud pikkade kaalumiste järgi, ja selles valitsuses on peaaegu juba enamus nendel kahel rühmal, kes selle eelnõu vastu kõnelenud, ja üks nende rühmade liikmetest, nimelt härra Hünerson, juhib seda ministeeriumi, mille kaudu on eelnõu tulnud. Muidugi oleks meil väga huvitav teada, missugune on lõpuks valitsuse seisukoht, ja eriti, missugune on minister Hünerson'i seisukoht. See tooks väga palju selgitust, ja meie saaksime jälle ilusa pildi sellest, kuidas tegutsetakse ja missugune kokkukõla valitseb valitsuse erakondade ja valitsuse vahel, keda erakonnad igal tingimusel katsuvad püsti hoida, sellejuures aga ise alatasa lammutades. Kui härrade Jürman'i ja Lehtman'i kõned ära kuulatud, siis võiks palvetaadi moodi käed risti panna ja öelda: Eesti riik oleks küll väga rikas, kui alati oleks selle põhimõtte järgi käidud, mis praegu ette toodi. Siis ei oleks meil mingisugust vajadust olnud välislaenu teha, kui oleks neid põhimõtteid teostatud. Siis ei oleks tarvis olnud tikumonopoli ära anda, siis ei oleks Eesti pangaga ka halbu nähtusi ja Harju panga krahhi olnud. Kõik asjad oleksid korras, ja Eesti riik oleks üks päikesepaistelisemaid ja jõukamaid riike. (Vahelhüüded.) Kindlasti, kui oleks nende põhimõtete järgi käidud, millele tuges praegu vaieldakse linnade laenu vastu. Aga kahjuks ei ole seda teistel aladel seni olnud ja ei ole ka praegu. Sellepärast ei saa seda õige rahana võtta, mis ette toodud, vaid selle vastuseismise põhjusi tuleb sootu teistest allikatest otsida. See selgub meile vähemalt poole aasta pärast. Vastuseismine ei ole muud, kui valimiseelne võte, kaugemale minnes öeldes — valimiseelne demagoogia. Tahetakse nagu teibaga alla tõmmata, et siin on jällegi muretsemine ja hoolekandmine linna eest, ja vaadake, meie oleme need õiged maameeste kasude kaitsjad, ja maamehe huvid ja kasud seisavad selles, et laenu ei tule võimaldada. (J. Lehtman, as: Seda ei ole keegi kõnelenud.) Seda tuleb järeldada Teie kõnest. Alati, kui niisugused küsimused päevakorras, võetakse sarnane toon. Sellega tahetakse kergeusklikke ja vähemõtlemaid inimesi maal arvamisele viia, nagu oleks tõesti sarnaste asjadega tegemist, kus linnadele tahetakse midagi suurt, erilist anda, ja see kõik sünnib maa arvel. Aga öelge, mis need linnad

lõppude-lõpuks tahavad? Rahaasjanduse komisjonis on küllalt selgitatud seda, et linnad võiksid väga hästi ise laenu teha riigi garantiiseadusega. Kuid milleks see seadus tarvilik oleks? Seadus oleks tarvilik, et soodsamatel tingimustel laenu teha. Tähendab, kas see garantiiseadus vastu võetakse või mitte, see ei otsusta küsimust lõplikult. Kui seda vastu ei võeta, siis on tagajärg see, et laenu eest tuleb rohkem maksta. (O. Gustavson, stp: Jürman ja Lehtman esitavad eelnõu, et linnadele keelatakse laenu tegemine.) Linnadele keelatakse laenu tegemine?! Ja öelge nüüd; kas see on tuluks ainult linnale või maale, kui linnad maksavad oma laenu eest vähem protsente? Ma arvan, et see on terve riigi huvides, kes seisab koos maast ja linnadest, ja kus linnad ei moodusta väikest elanikkudearvu. Meie linnades oli 1. jaanuaril k. a. 325.752 elanikku, see on ligemale $\frac{1}{3}$ elanikkudest. Neil inimestel on ka ometi õigusi.

Ja kui vaatame, mis selle laenuga teha tahetakse, siis on seda otstarvet kaalunud linnad mitmel korral. Ja need inimesed, meie linnade juhid, kuuluvad teie eneste rühmitustesse, ja meil ei ole mingit põhjust neid vähem uskuda kui teid. Ma arvan, et nad linnade küsimuses peaksid kompetentsemad olema, kui teie, nad on tegeliku töö juures, ja tegelik töö annab ülevaate sellest, mida tarvis. Nad on kaalunud seda küsimust. Ja peale selle, kui istungjärgu vaheajal see küsimus päevakorrale tuli rahaasjanduse komisjonis, anti linnadele tagasi need kalkulatsioonid. Linnad pidid need uuesti ümber arvama. Lõpuks ei saadud teisiti toimida, kui pidi uuesti tulema ja kordama oma nõudmist. Kui vaatame otstarbeid, siis nende üle kõneles härra Jürman ja ütles, need on ilusad. Aga mis ilus, seda tuleb ka teha. Tahetakse siin neid ülesandeid, mida elu esirinnale lükanud, teostama hakata. Võtame näiteks Uueleturule kaubahoone ehitamise Tallinnas. Kas see tuluks pole ka maale, kui meil müük turul paremini korraldatud, kui saadused, kui kala kahe-kolme päeva jooksul rikki ei lähe? Kellele on see tuluks? Võib öelda, et see on tuluks kalameestele. Aga üldse müüakse meil lageda taeva all kergesti rikkiminevaid toiduaineid, näiteks õrna kala, mis teisel või kolmandal päeval enam söögiks ei kõlba, kui talle vihma peale sajab. Kuipalju selle läbi meie rahvamajandus kaotab, see annab ennast välja arvata. Mispärast nõuame, et inimesed peavad turul lageda taeva all müüma, kui võimalus on ehitada neile peavarju ja selle läbi toiduaineid hävinemise eest hoida.

Võtame veel näiteks sauna ehitamise Tallinna, mille vastu siin nii väga vaieldakse. Siin on antud linnavalitsuse arvud, mis näitavad, kuipalju linn selle läbi igapäev kahju saab, kui soe vesi merde voolab. Seni, kui meie ei ehitata sauna elektrivabrik juurde, laseme meie igapäev hulk varandusi merde voolata. Nemad ütlevad, et kaotsi läheb igapäev umbes 15 miljonit kalooriat soojust, mis võrdne kolmele kuni neljale vagunile põlevkivile. Sellega läheb igapäev kaotsi kolm kuni neli vagunit põlevkivi. Niipalju võiks kokku hoida. Kui elektrijaama laiendatakse, siis tõuseks see arv 6—8 vaguni põlevkivi peale. Ja kas on meil siis pealinnas saanu palju, et enam ei ole tarvis juurde ehitada? Kuidas see end ära tasub? 10% saavad ikkagi.

Võtame teise küsimuse, kas või Härjapea jõe kollektori ehitamise ja raiskvee puhastuse sisseseadmise. See on väga tähtis küsimus. Kui vast ei saa seda näidata, kuipalju see aastas sissetulekut annab, siis hoiab see linnale kulusid kokku, mis välja antakse haiguste vastu võitlemise arvel. See võimaldab palju kokku hoida, kui meil seda suurt patsillidest keset linna ei ole, mis läbi käib kaupluste alt, isegi toiduainete ja maiusainete kaupluste alt. (Vahelhüüe: Tuleb vähem süüa.) Mina arvan, et selleks tulevad teised abinõud tarvitusele võtta, aga mitte seda, et patsillid külvatakse toiduainetele.

Samuti võtame Tallinna linna pandimaja tegevusekapitali suurendamise. See on jällegi väga tarvilik. Niikaua, kui meil vaesus valitseb, ja inimesed ei saa läbi asju müümata ja pantimata... (J. Laidoner, põl: Seda tarvitavad ka rikkad.) Vaese rahva keskel on tarvidus pandimaja järele ikkagi suurem. Kujutage omale ette olukorda, et inimesed lähevad pandimajja, kuid pandimajal ei ole tarvilikku kapitali, millega inimestele asjade eest maksta, ja nad on sunnitud neid asju müüma või kuskile mujale viima. Vaadake, kuidas inimesed selle tagajärjel kannatavad, kui linn ei saa oma ülesandeid täita. Linn tahab oma ülesandeid täita, ning selleks vajab ta raha. Samuti veevärgi täiendamine. Et puhas vesi tarvilik on, sest igalpool ei ole puurkaevu, selle üle vaielda ei saa, see on aksioom, mida tartus ei ole tõestada.

Võtame Kopli ja Veneturu trammi ehitamise. Koplis elab hulk rahvast, ja sel rahval on õigus selle peale, et neile tarvilikud liikumisvahendid muretseda. Kui see rahvas, kes võiks selle tee 10 minutiga ära käia, kui ta selle asemel peab käima 25—30 minutit, siis on see ometi ajakulu, mida saab arvestada raha peale. (J. Lehtman, as: Omnibusi

ühendus on.) Omnibustega sõidetakse ka mujal, aga omnibused on vahelülks liikumisvahendite arenemises. Kui võimalik on trammis sisse seada Kopli ja Piritale, siis tuleb seda teha. Kui vaatame, missugune elu on Pirital, siis näeme, et vaesed inimesed, kel ei ole suvemaju, nagu neil, kes käesoleva seaduse vastu vaidlevad, ei ole talukohti, ei ole mõisasüdameid omal ajal hangitud, neil on ainuke võimalus Pirital suvel natuke päikesepaistet saada töövaheajal. Mis õigusega meie neile teeme seda kalliks, ja mis õigusega peab vaene Tallinna kodanik maksma Piritale sõidu eest 40—50 senti, kui seda on võimalik saada 10 senti eest? Ma arvan, seda tuleks arvesse võtta, ja kümnedtuhanded inimesi, kes iga nädala jooksul suvel vajavad Piritat, neil inimestel on seks õigusi, mida tähele panna tuleks. Muidugi mõista ei arvestata siin nende inimestega, kes võib olla Lääne- või Virumaal elavad, neile ei ole see tarvilik, aga neile inimestele, kes elavad Pirital ümbruskonnas, alalistele põllupidajatele ja kaluritele on see ka tarvilik. Tuleb ka poolsaare elanikkude liikumisvahendite eest hoolt kanda.

Samasuguseid väljaminekuid leiame ka teistes linnades. Nende väljaminekute kohta ei või öelda, et need oleksid uuemaaja leidused. Need küsimused ja tarvidused ei ole tänapäeval tekkinud, vaid kestavad juba kümned aastad, ning nende lahendamisele tuleb kindlasti asuda.

Kui vaadata tasuvust, siis on esitatud selle kohta kokkuvõtte linnade poolt, ja näib, et ülejääk on kapitali ja protsentide kustutamiseks elektrijaama ja -võrgu arendamise juures 13,7%, Kopli ja Veneturu trammi ehitamisel 17,8%, Pirital mootori sisseseadmisel 15,9%. Saun-supelusasutis annab 10%, külmetushoone—12,2%. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Ta tasub enda ära. (A. Jürman, põl: Kuidas välismaal tasub?) Sellest jääb isegi üle. Võtame Tartu linna. Tartu tahab ehitada turuhoonet. Tartu turg on maa tsentrumis, kus müük ei sünni vahelkauplajate läbi nagu Tallinnas, vaid maainimesed tulevad oma saadustega linna. See on sagedam nähtus kui Tallinnas. Tartus ei ole praegu turuhoonet, ning liha, vorstid, muu seas ka Estoonia vorstid lähevad sel teel kergesti vanaks. (J. Vain stp: Kuidas see vana veel vanaks läheb?) Külmetushoonet on samuti hädasti vaja. On väga halb, kui vana kaup turule saadetakse, aga ka värske kaup läheb ruttu halvaks selle tõttu, et ei ole turuhoonet. Ja kui meie vaatame, kuidas Tartu laenu end tasuvad, siis on see tasuvus 11,4%. Nii on ka iga teise linnaga lugu. Nii et mina arvan, et neid andmeid, mis siin esitatud,

usaldada võime mitte vähem, kui härra Lehtman'i ja härra Jürman'i poolt ettetoodud andmeid. Linnadel on eluõigus, selle eluõiguse võtame neilt siis, kui nad kadunud on, enne ei saa meie aga seda teha. Niikaua, kui linnades niipalju rahvast kui praegu, peab nende eest hoolitsema. See on linnaomavalitsuse ülesanne. Ja kui neil teisi võimalusi ei ole, peab neile andma riigi garantii, et nad saaksid laenu teha.

Vaatame, kuidas linnad on laenudega koormatud. Laenusoovivate linnade realiseeritava varanduse üldsumma võrdus 1927. a. 61.694.000 kr. Tegelikult on see summa aga veelgi suurem, sest mitmes linnas ei ole varandus ümber hinnatud, vaid ümber arvestatud 1 Vene rubla = 1 sent. Laenusumma on 6.344.000 krooni, ehk 10,2% varanduse väärtusest, selle ümberhindamata varanduse väärtusest on linnadel laenu olemas.

(Koosolekut hakkab juhatama esimees **K. Einbund.**)

Kui need varandused ümber hinnata, tuleks see protsent veelgi väiksem. Sellest näete, et meie linnadel, kellel on autonoomia olemas, täielik omavalitsus olemas, et neil ei ole nii suur laenukoormatus, et karta tuleks, et nad oma asjaga kraavi läheksid. (A. Jürman, põl: Selle vastu ei ole keegi mitte üks sõna vaieldnud.) Teie vaidlete garantii andmise vastu, aga mina ütlen, et garantii on selleks tarvilik, et linnad saaksid soodsamail tingimustel laenu teha. Ega riik siin tegelikult ei vastuta, linnad ise vastutavad.

Pea ütles, meie linnadele pööratakse üldse vähe tähelepanu. Omavalitsuste maksuseadust oodatakse nagu Messias, ta ei tule ega tule. Iga aasta on sellest kõneldud Riigikogus, aga ei tule. Tagajärg on see, et linnad ja maa ei saa oma tarvilikke ülesandeid täita just selle korraldamatuse tagajärjel. Linnadel ei ole võimalik tervishoiu alal kulutada, sest ei ole tarvilikke maksuallikaid. Samuti ei saa linnad täita teisi ülesandeid, mis on seotud kodanikkude heakäekäigu ja olukorraga. Nad ei saa kulutada, sest neil ei ole. Meie maksuseadused on praegu veel süsteemi viimata. Tagajärg on see, et ka meie omavalitsused kannatavad. Kui nüüd linnad on tõstnud esile terve rea ülesandeid, mis aineliselt end tasuvad, aga veel rohkem end tasuvad nende tagajärgedega, mis nende teostamisel rahva tervisele ja heakäekäigule ja riigi heakäekäigule on, siis arvan mina, et ei saaks selle küsimuse juures tulla ja öelda — see puudutab ainult üht osa rahvast, ja sellepärast oleme vastu. Ei saa ka kunstlikult selleks põhjusi otsida. Muidugi, meie, kui opositsiooni ülesanne ei ole seda eelnõu kaitsta,

kuid meie vaatame sisuliselt asja peale, ja kui võtta seda eelnõu sisuliselt, siis on see üks neist eelnõudest, mille vastu meie hääletada ei saa, sellepärast vastu hääletada ei saa, et tunneme, et need ülesanded nõuavad teostamist, (Vahelhüüe keskelt: Väga õige!) ja neid ülesandeid ei saa linnad teostada muidu, kui et neile selleks allikaid antakse.

K. Tonkman (põl) (Kõneleja poolt läbi vaatamata ja parandamata.): Austatud Riigikogu liikmed! Kõigepealt peaksin öiendama neid teateid, mis aruandja ette kandis, et need ei osutu selles sihis õigeks, missugust sihti aruandja tahtis neile anda, nimelt tähendas aruandja, et maa olevat saanud... (Aruandja O. Liigand: Põllumajandus!) üle 30 miljoni krooni laenu ja linnad selle vastu ainult 4 miljonit 731 tuhat krooni. (Aruandja O. Liigand: Omavalitsused!) Vaadake, härra Liigand, Teie räägite linnade omavalitsustest, aga teiselt poolt toote üldse kõik need laenud, mis maale on antud. Vaadake, selles see eksitus seisabki. (M. Martinson, põl: See on sihilikkus, ega see eksitus ei ole.) Millest nüüd seisavad need 30 miljonit krooni koos?... (Stenogramm segane.) (Aruandja O. Liigand: Võtke pikalaenu pangast veel juurde!) Need ülevõetavad summad ei eksita sugugi, ka seal on väga palju vigu tehtud. (Aruandja O. Liigand: Krediit on avatud ja välja antud 4½ miljonit!) Kui vaadata, kuhu on läinud suurem osa sellest 23 miljonist kroonist, siis kindlasti suurem osa, see on $\frac{2}{3}$, maareformi teostamiseks. Kuid sellest ei saa kui laenust maale rääkida, vaid siin anti meie rahvamajandusele üks siht, ja see siht oli meie väikepõllumajandust edendada ja korda seada. Ja see on hoopis midagi muud, kui harilik põllumajanduslik laen. (O. Kask, tõer: Ja linnad toetasid seda kahe käega!) Need laenud läksid otsekohe maareformi teostamiseks. (O. Kask, tõer: Selgel!) Asutav Kogu andis sellega sihi ja näitas, kuhu poole majandusepoliitikat juhtida tuleb. Selle kõrval võeti üles teine põhimõte ja hakati samal ajal ka seda teostama ja teostatakse ka praegu edasi, see on linnade ülesehitamine. Kui neid kaht paralleelastja vaadata, siis selgub, ühelt poolt on maareform võimaldanud paljudele inimestele tööd, inimesed maale paigutanud, ja teiselt poolt on linnade ehituselaen inimesed linna kokku kogunud. Maal on tööd olemas, linnades on kortereid olemas, aga tööd ei ole. (L. Johanson, stp: Kas maal on?) Nüüd tulakse ja tahetakse samas sihis edendada seda rahvamajandust ja linnadele ikkagi veel juurde

anda 3 miljonit krooni, et linnad võiksid juurde ehitada. Ma küsiks, härrad Riigikogu liikmed, näidake, missuguse vajaduse tagajärjel peaks praegu linnades maju juurde ehitama? Missugused suurtööstuse head väljavaated on praegu linnades olemas, et hädavajalik on maju üles ehitada, kus ootab siin inimesi töö, et võiksime neid loovale tööle rakendada? Kui seda näitate, siis ei vaidle ma vastu, aga niikaua, kui teie seda näidanud ei ole, vaidleb põllumeeste kogude rühm linnadele laenu andmise vastu. (O. Kask, tütar: Ainult sellepärast?) See on üks asi. Rahaasjanduse komisjonis tõstsin ma selle küsimuse üles ja palusin mulle sellele vastata, kuid keegi ei vastanud, vaid hiilisisid küsimusest lihtsalt kuidagi mööda. Täna kuulasin aruandja sõnu ja rkl. härra Johanson'i kõnet, aga ükski ei näidanud seda vajadust, et on hädavajalik linnades kortereid ehitada, et siin on eriti töölisi vaja, sellepärast tarvis on inimesi tööle juhtida. Küll aga näitavad ametlikud andmed, ja seda tõendavad ka praegused laenu pooldajad, et meil linnades valitseb tööpuudus. (J. Vain, tütar: Maal samuti.) Kuulge, härra Vain, ma arvan, et Teie kuu pealt tulnud ei ole, kuna praegu põllud on vilja täis, ja arvate, et inimesed ei taha seda koristada, kuid mitmel pool on just tööliste puudus, mille tõttu tööpalgad on ennekuulmata kõrgeks aetud. Minu arvates ei saa kuidagi öelda, nagu oleks maal tööpuudus, ennem võiks siis öelda, et maal ei taheta tööd teha. Aga linnades on tööpuudus. Kui nüüd seda majandusepolitikat edasi ajada, kui kaugele meie siis lõpuks jõuame? Kui ühelt poolt inimesi teatud kohale elama asutada, siis peab ka näitama, mis need inimesed tegema hakkavad. Aga seda teil näidata ei ole, ja niikaua peab vana laulu uuel viisil laulma, kui see viimaks teile selgeks saab, et see õige pole.

Meie ei saa seda seisukohta õigeks pidada ja seda sihti oma majandusepolitikale anda, nagu praegu tahetakse, vaid siin tuleb teisele teele asuda. Kui töötatöölise krediidi määramise küsimused Riigikogus päevakorral on olnud, siis on põllumeeste rühma poolt alati tähelepanu sellele juhitud, et töötatöölise küsimust meil olla ei võiks ega ei saaks, kui meie majandusepolitikat juhitaks nii, et inimesed sinna asetatakse, kus neil töö võimalik. Aga kui teie tulete krediiti saama linnades uute majade ehitamiseks, kuidas saame siis seda muuta. Teiselt poolt näitavad statistilised andmed, et linnadesse voolab praegu inimesi juurde. Sellepärast ei ole meil mingisugust põhjust anda uut suuna linnade juurdekasvatamisele, millel tegelikult majanduslikku alust ei ole. (J. Vain, tütar: Miks Teie viimaste

kuude kestel nii halba majandusepolitikat ajate? — L. Johanson, tütar: Paneme surmanuhtluse maksma...) Kas Teie ise ka usute seda, härra Johanson, mis Te räägite. (L. Johanson, tütar: Usk teeb öndsaks!) Tulge ja avaldage oma usutunnistused ja lükake ümber minu andmed, siis võin Teid uskuda, aga niikaua, kui Teie seda teinud ei ole, ei saa minu usutunnistust vales nimetada. (O. Kask, tütar: Egas Teie seda ei usu, mis räägite. — M. Martna, tütar: Kas olete lugenud seda kirjutust, mis avaldas Nikolai Köstner 1926. a. „Majanduses“ põllutööliste rohkuse kohta maal? Mis Teie arvate selle kohta?) Kas Teie, härra Martna, olete tõsiselt mõelnud, mis need inimesed linnas tegema peavad. Vastake mulle sellele küsimisele, siis vastan mina Teie küsimisele. Kui Teie olete poolteist miljardi krooniga loonud linna niisuguse töö, mis oleks nii produktiivne olnud, et inimesed oleksid võinud sellest ära elada, siis on see arusaadav. (L. Johanson, tütar: Andke linnad meie kätte, küll näete, mis meie teeme.) Kannatage, ma lähen ka selle juurde, mis teie mehed kõnelevad, kui linnad nende käes on.

Kui kõneldakse laenu tasuvusest ja öeldakse, et vaadake, mis siin kõik ei ole ja kust see raha tuleb. Raha tuleb elanikkude taskust, ja teie ei anna elanikkudele suuremat sissetulekut, mis neile võimaldaks seda raha välja anda. Vaadake, see on see kurbloomus, et kõnelete protsentidest, need võetakse tingimata sisse, sest linnad on monopoliseerunud teatavates ettevõtetes. Näiteks valgustus, — kes ei taha pimedusse jääda, peab selle välja maksma. Küsige, kas see elaniku sissetulekut suurendab või vähendab. (L. Johanson'i, tütar: vahelhüüe.) Härra Johanson, ma palun meie kokkulepet tähele panna ja mulle mitte vahele hüüda. Kui mina kõnelenud olen, siis tulge ja kõnelege Teie.

Lugu on järgmine, kui oleks nende kapitalidega võimaldatud rahvale enda sissetulekuid suurendada, siis oleks see täiesti arusaadav ja õigustatud olnud. Aga need kapitalid võtavad ainult rahva taskust ja juurde ei anna midagi. Selles see kurbloomus seisab.

Süü, rahaasjanduse komisjonis kõneles härra rahaminister muu seas ka linnade valgustamise küsimusest ja tõi näiteks Pärnu ja Tallinna tuleviku väljavaated selles asjas ja juhtis tähelepanu sellele, et elektrijaamade laiendamise küsimust ei võiks praegu teostada, sest on ka teisi väljavaateid, mis linnal kavatsusel. See küsimus on küllalt niivõrt tähtis, et rahaasjanduse komisjon oleks võinud sellest pikemalt kõnelda, kuid sellest mindi mööda ja

ei tahetud kõnelda. Ja kui hakatakse elektri-jaamu kahes suunas laiendama, siis ei ole see õige, kui üks ütleb, et mina teen, ja teine, et mina teen. Ma ei taha seda küsimust siin pikemalt puudutada, vaid juhin ainult tähelepanu sellele... (O. Kask, tões: Mis seal Pärnus on?) Teie teate seda, mis härra rahaminister kõneles, ja Teil on temaga ka sellekohased läbirääkimised olnud. (O. Kask, tões: Mis Teie kahtlustate?)

Kui aga nüüd neid kapitalipaigutusi vaadata ja seda, millesse neid kapitale paigutada tahetakse, siis kõneldi, et Kopli — Veneturu tramm on väga tarvilik. Kuid seda tarvidust ei ole ka keegi eitanud, see oli isegi riigi eelarvesse ülesse võetud. Aga kes selle vastu võitles? — See oli selleaegne sotsialistide nõunik härra Virma. Vaadake, härra Virma ütles seda, ja kui nüüd härra Johanson ütleb, et andke linnade valitsemine meie kätte, siis näete, mis tuleb. Aga miks tulete siis teie nüüd laenu saama riigi käest? Riik andku teile nüüd rahad kätte. Tulete ikkagi riigi juurde, ole hea shireeri vekslid ja meie võtame laenu välja ja hakkame seda tarvitama, — niisugune on Teie seisukoht. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Kuulge, mina ei pane Teie juttu tähelegi, mina kõnelen edasi. Kui heaks arvate, tulge pärast mind siia ja katsuge minu väited ümber lükata.

Nüüd tullakse ja öeldakse, et see laen tarvilik on. Teeb nii- ja niipalju sisse. Võtame teisi küsimusi, ütleme linna saunade küsimuse, vaatlemisele. Ei saa öelda, et Tallinna saunad ei tea mis eeskujulikud oleksid, need jätaavad palju soovida. Praegu on Tallinna saunad eraettevõtjate algatusel asutatud. Kuigi nüüd siin puudusi on, aga üht peab ütleva siiski, et Tallinna saunade küsimus sugugi nii terav ei ole, et selleks peab välislaenu suuremal määral tehtama. Kui teistes linnades saunad rohkem soovida jätaavad, siis saab seda asja teisiti korraldada, kui välislaenu tegemisega, ja selleks ei tule minu arvates välislaenu teha. (J. Vain, stp: Kas sügada ukse kõrval selga või?)

Mis puutub ilusatesse asjadesse, nagu veevärkidesse, siis on ju need tõepoolest head asjad, ja põllumees oleks ka väga tänulik ja vaataks hästi sellele, kui ta ka veevärgi tubadesse ja tallidesse sisse saaks, aga kohe tõuseb raha- ja tasuvuse küsimus, ja nii on lugu ka praegu. Siin ei ole tasuvus neil aladel ette nähtud, nimelt, et need võiksid tasuta saada. Siin tuleb ikkagi see välisraha kuskilt mujalt võtta, ja seda linnad omast käest kokku ei saa. Kõige huvitavamaks osutub aga see, mis rahaasjanduse komisjonis selgus, et üks

linnavolikogu, nimelt Haapsalu linnavolikogu, ei ole laenukava kinnitanud. Siin tullakse ja tuuakse ette, et Haapsalu linn tahab ka laenu saada. Haapsalu linnavolikogu ei tea sellest midagi. Seal tuli üks linnavolikogu liikmetest ja esitas selle kava, kuna teistel midagi teada polnud. Haapsalu linnavolikogu isegi protesteeris niisuguse teguviisi vastu: Kuidas võib linna nimel laenu nõuda! Nüüd on tagant järele kalkuleeritud, et Haapsalu linn ei tahagi laenu saada. Kui hiljuti Haapsalu linnavolikogu koosolekut peeti ja see küsimus seal üles võeti ning see ajalehtedes teatavaks sai, ja kui selle kohta rahaasjanduse komisjon teateid küsis, siis öeldi et see on õige. Kas see ei ole iseäralik pahe laenu teha isegi siis, kui linnavalitsustes ei ole tehtud kindlat otsust laenu kohta. Paistab, et surutakse peale, tahetakse asja ebaloomulikult läbi viia, kuigi suurt vajadust ei ole. Nii ei ole mingit põhjust selleks, et laenu pooldada. Küll on aga selleks hoiatavaid häali olemas, mis laenu tegemist eitatavad. Ma tooksin näitena ette Helsingi, kus Soome majanduseteadlased on täiesti lahendamatu küsimuse ees, mis peale hakata kõigi ehitatud majadega. Ei ole kokkukõla, bilanss on tasakaalust alla. (M. Martna, stp: Olge ikka natuke tagasihoidlikum.) Mina kõnelen sellest küsimusest nende andmete järgi, mis avalikult ajakirjanduses avaldatud. Neid andmeid ei ole Soome saatkond õiendanud, nagu mõnikord, kus antakse informatsiooni mõne ajakirjanduses ilmunud teate õiendamiseks. (J. Vain, stp: Nad lükavad ise ümber, ehitavad edasi, tellivad telliskive siit.) Tellivad küll, ehitavad küll, aga nüüd ei lähe see küllus enam edasi. Sellepärast peaksid ka meie majanduseteagelased sellest hoiduma. Meil vaadatakse sellele küsimusele kergelt ja püütakse kõige hingega laenu kindlustamist läbi suruda, ei taheta küllalt ohjendatud vastuväidetega arvestada. Muudkui — meie teeme. Hoiatavaid häali peaks arvesse võetama. Meil ei või praegu välislaenu teha, eriti kus meie põllumajanduslik aasta äärmiselt ikaldunud, kus ka tuleviku kohta ei ole rõõmustavaid teateid. Ei ole ka tuleva aasta kohta rõõmustavaid teateid, sest $\frac{1}{3}$ rukkipooldudest on külimate, $\frac{2}{3}$ — külitud, mis tulevasest majanduseaastast head eeldust ei anna. (Vahelhüüe L. Johanson'i, stp poolt.) Kitsikuse ajal luksusasju ehitama hakata ei võiks. Mis Teie ütleksite selle kohta, kui ikalduseaastal, kui põllumehel viljaseemet tarvis, hakatakse veevärke ja saunu ehitama. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Teie tahate linnade laenuga neid ehitama hakata. Tehke seda sel ajal, kui see laen tarvilikuks osutub, kui meie riigi kandejõud seda lubab.

On umbes teada meie riigi eelarve: see on kokku seatud Vabariigi Valitsuse poolt ligi 10 miljardi marga suuruses. On küsimus, kuidas need summad kokku saadakse. See nõuab välisraha, see eelarve läbiviimine. Ja kui nüüd igalpool on väljaminekute tõusu märgata, siis peab vaatama, et nii ei või meie oma riigi majapidamist juhtida. (Hüüded: Lõpetada!)

Aruandja **O. Liigand** (fakt. märk.): Tahtsin härra Tonkman'i kõnes väikse õien-duse teha. Härra Tonkman püüdis näidata, et nende laenude suhtes, mis põllumajandusele antud riigikassast ja pikalaenu pangast, nagu ei oleks nimetatud summa õige, (K. Tonkman, põl: Ütlen praegu, et see pole õige, ja näitan ära ka.) ja nagu oleksid need lae-nud läinud kõik asunikkudele — maareformi teostamiseks. Ma juba tähendasin, et summa seisab koos pikalaenu panga laenudest ja riigikassast antud summadest. Peale selle on

asunikkudele maakorralduse laenu välja antud 14 miljonit kogusummas, ja nimelt: ehituse-laenu 13.302.051 kr., inventari muretsemiseks 743.000 kr., kokku 14 miljonit krooni. Kõik muud laenud on antud üldiseks põllumajan-duses tarvitamiseks, nagu maakorralduse lae-nud, seemnemuretsemise laenud j.n.e. Peale otsekoheste laenude, mis üldiseks põllumajan-duse kasuks lähevad, on paigutatud maapanga pantkirjadesse ja põhikapitali kokku umbes 1.300.000 senti. Nii on üldse kokku umbes 15 miljonit kr. läinud meie põllumajandusele toetuseks, peale maareformi nõuete. (Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja **K. Einbund**: On tehtud ette-panek, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.05 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Abiesimees **R. Penno**.

Abisekretär **O. Liigand**.

Abisekretär **J. Piiskar**.

